

Oscar Wilde’ın Lady Windermere’s Fan Adlı Oyununun Hadiye Sayron İmzalı Türkçe Çevirisi Aracılığıyla Cumhuriyetin 100. Yılında Tercüme Bürosu’na Yeniden Bakmak ¹

Volga YILMAZ-GÜMÜŞ ²

Başvuru Tarihi: 15.06.2023

Kabul Tarihi: 05.10.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Bu çalışmada, bir eser örneğinde çevirmen kararlarının bağlamdan nasıl etkilendiğini incelemek için yola çıkılrsa da, daha geniş bir çerçeveden bakıldığında, 1940-1966 yılları arasında faaliyet gösteren Tercüme Bürosu’nun ve benimsediği çeviri normlarının Türkiye Cumhuriyeti’nin Batılılaşma yolculuğundaki rolüne bir uygulama aracılığıyla ışık tutmak amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında incelenmek üzere seçilen eser Oscar Wilde tarafından kaleme alınan ve Hadiye Sayron tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilip Lady Windermere’in Yelpazesi adıyla 1960 yılında Tercüme Bürosu’na yayımlanan Lady Windermere’s Fan adlı tiyatro oyunudur. Çeviri normları, skopos kuramı ve bağlılık kavramı çerçevesinde yapılan çeviri incelemesi Hadiye Sayron’un makro düzeyde kaynak odaklılık veya erek odaklılık eğilimlerinden birinin ağır bastığı bir seçim yapmadığını ortaya koymaktadır. Sayron’un özellikle kültürel öğelerin erek kültüre aktarımıyla ilgili çeviri kararlarının önemli bir kısmında, kaynak normlara uyum çabası içinde olduğu, diğer bir deyişle yeterlilik anlayışını benimsediği; diğer taraftan, metne ve diyaloglara “akıcılık” kazandırmak ve erek kültür okuru için daha “tanıdık” bir ortam yaratmak amacıyla kaynak metinde düz anlamıyla kullanılmış fiilleri ve kalıp ifadeleri erek metne yan anlam taşıyan deyimler veya sözlerle aktararak bu kısımların çevirisinde erek normları öne çıkardığı görülmektedir. Çevirmenin, erek metin okurunu Batı kültürüne yaklaştırmak için kültürel öğelerin çevirisinde kaynak odaklı bir yaklaşım benimsemek, yeni bir alfabeye tanışan erek metin okurunu bu yeni alfabede yazılmış metinlere alıştırmak için “akıcı” bir metin yaratmak ve aynı zamanda Türkçenin gelişmesine katkıda bulunmak için erek dil ve kültür odaklı bir yaklaşımı da çeviri sürecine dahil etmek olarak özetlenebilecek Tercüme Bürosu skoposlarına uyduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oscar Wilde, Hadiye Sayron, Tercüme Bürosu, Tiyatro Oyunu Çevirisi, Çeviri Normları

Atıf: Yılmaz Gümüş, V. (2023). Oscar Wilde’ın Lady Windermere’s Fan adlı oyununun Hadiye Sayron imzalı Türkçe çevirisi aracılığıyla Cumhuriyetin 100. yılında Tercüme Bürosu’na yeniden bakmak. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Özel Sayı), 279-302.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, vygumus@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9075-6634

Revisiting the Translation Bureau on the 100th Anniversary of the Turkish Republic: Hadiye Sayron's Turkish Translation of Oscar Wilde's Play Lady Windermere's Fan as a Case in Point

Volga YILMAZ-GÜMÜŞ³

Submitted by: 15.06.2023

Accepted by: 05.10.2023

Article Type: Research Article

Abstract

*This study sets out to explore the influence of context on translators' decisions by examining a case study within the broader context of the Westernization movement in the Republic of Turkey. The focus is on the Translation Bureau, which played a significant role in this movement between the years 1940 and 1966. The study specifically analyzes the translation of Oscar Wilde's *Lady Windermere's Fan*, translated into Turkish by Hadiye Sayron and published by the Translation Bureau in 1960. The analysis, drawing upon translation norms, skopos theory, and the concept of loyalty to investigate Sayron's translation choices, shows that Sayron did not adopt a strict source- or target-oriented approach at the macro level. On the one hand, Sayron aimed for adequacy by adhering to source norms, particularly in the translation of culture-specific items. On the other hand, in order to enhance the "fluency" and "familiarity" of the target text for the reader, she embraced target norms by replacing verbs or phrases without any connotation in the source text with idioms or phrases carrying connotative meaning in the target language. In her translation decisions, Hadiye Sayron followed the dual skopos of the Translation Bureau, which can be summarized as adopting a source-text-oriented approach that brings the target-text readership closer to the source culture and familiarizes them with Western culture, while also incorporating target-culture norms into the translation process to contribute to the development of the Turkish language.*

Keywords: Oscar Wilde, Hadiye Sayron, Translation Bureau, Drama Translation, Translation Norms

³ Anadolu University, Faculty of Humanities, Department of Translation and Interpretation, vygumus@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9075-6634

Giriş

Çeviri etkinliği, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Türkiye’inde yoğunlaşan Batılılaşma eğilimini desteklemiştir. Ardından Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla daha büyük bir ivme kazanan Batılılaşma hareketinde de çeviri önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye’de çeviri tarihi dendiğinde akla gelen ilk kurumlardan biri 1940 yılında kurulup 1966’ya kadar faaliyet gösteren Tercüme Bürosu’dur. Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin Batılılaşma odaklı dil ve kültür politikasını desteklemek, Harf Devrimi’nin çabalarını pekiştirmek amacıyla Maarif Vekaleti çatısı altında kurulan Tercüme Bürosu sayesinde özellikle Batı dillerinden çok sayıda klasik eser Türkçeye çevrilmiştir. Bu dönemde çeviriden beklentiler Türk dilini zenginleştirilmesi ve Batı kültürünü ülkemize aktarmasıydı (Tahir Gürçağlar, 2003, s. 51). Tercüme Bürosu’ndan beklenen ise çeviri faaliyetlerinin belirlenen bu ideolojik kültürel planlama doğrultusunda gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Çevirilerin aynı zamanda, Bozkurt’un (2019, s. 76) belirttiği gibi, “çağdaş Türk kültürü ve edebiyatının oluşmasına ve gelişmesine” katkıda bulunduğu bir gerçektir. Dolayısıyla Tercüme Bürosu’nun genç Türkiye Cumhuriyeti’nin kültür hayatını şekillendiren kurumlardan biri olduğu sonucuna varılabilir.

Tercüme Bürosu’nun kültürel planlamadaki rolü ve Tercüme Bürosu dönemi çevirileri hakkında çeviribilim alanında birçok çalışma yapılmıştır (örnekler için bkz. Berk, 1999; Kurultay, 1999; Arusoğlu, 2003; Yücel, 2006; Tahir-Gürçağlar, 2002, 2003, 2018; Barut, 2020; Uzunköprü, 2021). Tahir Gürçağlar (2018, s. 16) metin çözümlemeleri aracılığıyla dönemin egemen normlarının ne olduğu sorusuna yanıt bulunmasını önermektedir. Bu öneri doğrultusunda bu çalışmada Tercüme Bürosu döneminde çevrilen bir eser ele alınmaktadır. Hadiye Sayron tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilip 1960 yılında yayımlanan Oscar Wilde’ın *Lady Windermere’s Fan. A Play About a Good Woman* adlı oyunu incelenmektedir. Bu mikro çeviri tarihi çalışması, bir taraftan söz konusu eserde kullanılan çeviri stratejilerini, dönemin sosyo-kültürel ortamı ve Tercüme Bürosu’nun öngördüğü çeviri normları ışığında değerlendirmeyi, diğer taraftan bir kadın çevirmenin Cumhuriyet Döneminde kültürel aydınlanmada oynadığı role dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle gerek bir çeviri metin temel alınarak (birincil veriye dayanarak) gerekse ikincil kaynaklardan faydalanılarak Tercüme Bürosu’nun normlarından ve dolayısıyla dönemin sosyal, kültürel ve siyasi ortamından etkilenen çeviri politikalarının çevirmenin kararlarını nasıl etkilediği ele alınmaktadır. Tercüme Bürosu çatısı altında yapılan çeviriler için benimsenen normların çevirmen kararlarındaki etkisi örneklerle incelenerek küçük ölçekli sayılabilecek bu kararların Cumhuriyet döneminde kültürel ve sosyal hayat üzerindeki olası etkilerine dair sonuçlara varılmaktadır.

Bu çalışma, her ne kadar tek bir çevirmene odaklanarak çevirmen kararlarının bağlamdan nasıl etkilendiğini incelemek üzere kaleme alınsa da, daha geniş bir çerçeveden bakıldığında, Tercüme Bürosu’nun ve benimsediği çeviri normlarının Türkiye Cumhuriyeti’nin Batılılaşma yolculuğundaki rolüne bir uygulama aracılığıyla ışık tutmayı amaçlamaktadır. Makalede öncelikle Tercüme Bürosu’nun tarihi ve öngördüğü çeviri normları kısaca açıklanmaktadır. Ardından Hadiye Sayron’un Oscar Wilde’ın *Lady Windermere’s Fan* adlı tiyatro eserinin çevirisi üzerinden söz konusu normlar tartışılmaktadır.

Tercüme Bürosu (1940-1966)

Tercüme Bürosu’nun Tarihi ve Faaliyetleri

Türkiye’de 1923 yılında Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde hayatın her alanına yansıyan yoğun bir Batılılaşma ve dönüşüm hareketi başlamıştır. Bir siyasi dönüşüm olan Cumhuriyet’in kurulmasını takiben eğitim, kültür ve toplum alanlarında da önemli reformlar planlanmış ve uygulanmıştır. Bozkurt’un (2021) da belirttiği gibi, bu dönemin en önemli hedeflerinden biri “Batı uygarlığının bir parçası hâline gelecek modern bir Türk ulusu inşa etmektir” (Bozkurt, 2021). Bu hedef doğrultusunda

gerçekleştirilen reformların başında Harf Devrimi (1928), onu takip eden Dil Devrimi (1932) ve ardından Latin harflerinin kabulü ve toplumsal ve kültürel dönüşümü desteklemek amacıyla yürütülen yayıncılık faaliyetleri gelmektedir.

Ayrıca, 1930'larda Ahmet Hamdi Tanpınar, Yaşar Nabi Nayır ve İsmail Habib Sevük gibi yazarlar çeviri faaliyetlerinin yetersizliğini ve düzensizliğini dile getirmişlerdir (Bozkurt, 2021). 1938-1946 yılları arasında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Maarif Vekilliğini yürüten Hasan-Âli Yücel, 1939'da Birinci Türk Neşriyat Kongresini (BTNK) toplayarak yayıncılık alanında önemli adımlar atmıştır. Sadece öğretmen ve bürokrat kimliğiyle değil, yazar, çevirmen ve edebiyatçı kimliğiyle (Tahir-Gürçağlar, 2009, s. 172) de dikkat çeken Hasan-Âli Yücel, bu kongrede de çeviri konusunun gündeme gelmesini ve "devlet politikası kapsamında ele alınmaya" başlamasını (Yazıcı, 2004, s. 183) sağlamıştır. Kongrenin açılış konuşmasında şunları dile getiren Yücel'in yukarıda adı geçen yazarların kaygılarına dikkat çektiği görülmektedir:

Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor. Bunu nasıl yapacağız? Neleri tercüme etmeliyiz ve hangi sıra ile, nasıl bir yoldan bu işleri başarmalıyız? Bugün, iyi niyetlere rağmen, elde muayyen bir program bulunmayışı yüzünden bu yolda hebâ olan emeklere ve paralara acımıyor muyuz? (Tuncel, 2003 içinde, s. 44)

Kongrede kurulan Tercüme Encümeni'nin hazırladığı rapor, Encümen üyelerinden biri olan Tuncel'in (2003, s. 44-45) de belirttiği gibi, büyük ilgi görmüş ve 1940 yılında kurulacak Tercüme Bürosu'nun çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Encümen, bu raporda Türkçeye çevrilmesi için büyük ölçüde Batı klasiklerinden oluşan bir liste hazırlamış ve bu kitapların çeviri sürecini yönetmek üzere bir Tercüme Bürosu kurulmasını önermiştir (Tahir Gürçağlar, 2003, s. 51). Bu öneri doğrultusunda, 1940 yılında kurulan Tercüme Bürosu'nun üyeleri Nurullah Ataç, Saffet Pala, Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal ve Nusret Hızır'dı (Tuncel, 2003, s. 47). Tercüme Bürosu'nda görev alan yönetici ve çevirmenlerin aynı zamanda dönemin kültürel yaşamını biçimlendiren aydınlar olduğu dikkat çekmektedir. Tercüme Encümeni'nin 1940 yılında yaptığı toplantılarda çevrilmesini önerdiği kitapların "Türk Hümanizmi'ni inşa etme ve Batıcılık yaklaşımını net bir şekilde yansıttığı söylenebilir" (Uzunköprü ve Demez, 2022, s. 96).

Tercüme Bürosu'nun faaliyetlerini özetleyen Tahir Gürçağlar (2018, s. 193), 1940 ve 1966 yılları arasında, bir kısmı ikinci baskı olmak üzere, Büronun toplam 1247 kitap yayımladığını, en üretken dönemin ilk yedi yıl olduğunu belirtmektedir. Ağırlıklı olarak edebi eserler çıkaran Tercüme Bürosu "Dünya Edebiyatından Tercüme" başlıklı dizisiyle ön plana çıkmış ve 26 yılda en fazla ilgiyi Fransız klasiklerine (308 kitap) göstermiştir; Fransız klasiklerini, Alman (113), Yunan (94), Rus (88) ve İngiliz (80) klasikleri takip etmiştir (Tahir Gürçağlar, 2018, 196-98). Cumhuriyetin ilanından sonra ulus ve kültür inşasında izlenen Batılılaşma politikası, dönemin çeviri faaliyetlerine de yansımış ve Tercüme Bürosu'nun özellikle ilk yıllarında Batı klasikleri Türkçeye çevrilmiştir. Tercüme Bürosu'nun o dönemdeki işlevini Erhat (2003) şöyle açıklamaktadır:

Klasik olanı, olabilecek değerinde olanı, evrensel insan değerlerini ve bunları dile getirmiş olan yapıtları gözden geçirdi ilk iş olarak, hep bilirsiniz, listeler oluşturdu. Dilimize çevrilmesi, bu yoldan da toplumumuza yayılması, kazandırılması elverişli olan uluslararası yazın yapıtlarını, kendi beğenisine göre değil, artık dünyada tutunmuş, tartışma konusu olmayan yapıtları buldu çıkardı ... (s. 61).

Tercüme Bürosu'ndan söz ederken *Tercüme* dergisini anmamak mümkün değildir. Tercüme Bürosu'nun yayın organı *Tercüme* dergisinin 1940-1966 yılları arasında 87 sayısı yayımlanmıştır. Dergi, tamamı çevrilmek

istenmeyen eserlerin bir kısmını çevirerek kaynak metinleriyle birlikte burada yer vermek ve böylece çeviriyle ilgili tartışmalar yürütmek, Türkçenin sözcük dağarcığının gelişmesine katkıda bulunmak ve yabancı sözcükler için önerilen Türkçe karşılıkları paylaşarak hedef kitleye tanıtmak, yabancı dergilerdeki çeviriyle ilgili yayınları çevirerek burada yer vermek ve çeviri eleştirileri⁴ yayımlamak amacıyla çıkarılmıştır (Korucu, 2007, s. 132). Böylelikle *Tercüme*, Hasan-Âli Yücel'in (1940) de ilk sayının ön sözünde belirttiği gibi, "bizzat tercümenin ne olduğu ve nasıl olması lazım geleceği hakkında bizden başka milletlerin bu hususta neler yaptıklarını da görüp göstererek tercüme işine bir istikamet ve hız vermeyi" (s. 2) sağlamak ve çeviri hakkında tartışmalar yürütmek için uygun bir ortam yaratmıştır.

Bu makale ve içinde yer aldığı *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi "Cumhuriyetimizin 100. Yılında Sosyal Bilimler Özel Sayısı"* açısından önemli olan okurun Tercüme Bürosu'nun Türkiye'nin kültürel ve toplumsal hayatı açısından oynadığı role dikkat çekmek ve ülkenin bu alanlardaki dönüşümüne katkılarını bir kez daha dile getirmektir. Kurulduğu dönemde ülkenin içinde bulunduğu siyasi, kültürel ve toplumsal bağlamın yanı sıra, ülkede yazı dilinin ve yeni alfabenin henüz tam anlamıyla yerleşmemiş olduğu da göz önünde bulundurulduğunda Tercüme Bürosu'nun faaliyetleri daha iyi bir şekilde anlaşılacaktır.

Tercüme Bürosu Çeviri Normları

2-5 Mayıs 1939'da toplanan BTNK ve Kongreyle birlikte çalışmalarına başlayan Tercüme Encümeni'nin raporu söz konusu dönemde yapılan çeviriler için temel normları belirlemiştir. Tercüme Encümeninin raporu özetle şu maddelerden oluşmuştur (BTNK, 1939, s. 125-127):

- 1) Dilimize çevrilmesi "lüzum görülen" klasik eserlerin listesi sunulmuş ve listedeki eserlerin çevirisinin hızlı ve ciddi bir şekilde yapılması için sürecin Maarif Vekilliği tarafından düzenlenmesi önerilmiştir.
- 2) Özel yayınevlerinin yürüteceği çeviriler için parasal destek sağlanması, bu yayınevlerinin "tercüme neşriyatın mahiyet ve keyfiyetine itina" göstermesi, ayrıca aynı eserlerin çevirisinin önüne geçilerek emek ve masraf israfının önüne geçilmesi öngörülmüştür.
- 3) Gerek önerilen listedeki gerekse özel yayınevlerinin yapacağı çevirilerin düzenlenmesi için Maarif Vekilliği bünyesinde daimi bir tercüme bürosu kurulması gerekli görülmüştür.
- 4) Kurulması önerilen büro yeni lügat oluşturmak için de malzeme toplamakla sorumlu olabilir.
- 5) Bir tercüme dergisinin de "tercüme davası" nı destekleyeceği ifade edilmiştir.
- 6) Çocuk edebiyatı ve halk edebiyatı çevirilerinin de yukarıda önerilen büro tarafından düzenlenmesi önerilmiştir.

Bu dönemde çeviriden beklentiler, yukarıda da ifade edildiği gibi, Türk dilini zenginleştirmesi ve Batı hümanizmi ve aydınlanmasını ülkemize aktarmasıydı (Tahir Gürçağlar, 2003, s. 51). Tercüme Bürosu'ndan beklenen ise çeviri faaliyetlerinin bu beklentiler doğrultusunda gerçekleştirilmesini sağlamaktı. Dolayısıyla seçilen eserler de çeviri için belirlenen normlar da bu beklentileri yansıtmaktadır. Dönemin sosyo-kültürel arka planı doğrultusunda çevrilecek eserlerin seçimi ve çeviri süreçleri konusunda ölçütler belirlenerek gerek süreç öncesi çeviri normları gerekse çeviri süreci normları tanımlanmıştır.

Tercüme Bürosu dönemi normlarını özetlemeden önce, betimleyici çeviribilimin öncülerinden Toury'nin tanımladığı normlara kısaca değinmek gerekmektedir. Toury, çeviriyi normların yönlendirdiği bir etkinlik olarak tanımlar. Çevirmenin metinle ilişkisine de normlar yön verir. "Öncül normlar" (*initial norms*) çeviriyi "yeterlilik" (*adequacy*) ve "kabul edilebilirlik" (*acceptability*) olmak üzere iki uca konumlandırmakta, yeterliliği kaynak metin ve kültür normlarına yakınlık, kabul edilebilirliği ise erek dil ve kültür normlarına uygunluk olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar çeviribilim son yıllarda bu ikiliklere daha eleştirel yaklaşırsa da özellikle

⁴ Tercüme dergisinde Melahat Özgü tarafından yapılan çeviri eleştirilerine dair bir inceleme için bkz. Küçük, Işıklar Koçak ve Erkul Yağcı, 2022.

çeviri eleştirilerinde bunların hala sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. “Süreç öncesi normlar” (*preliminary norms*), metin seçimine (çeviri politikası) ve seçilen metinlerin kaynak dilden mi yoksa bir ara dilden mi çevrileceğine (çevirinin doğrudanlığı) ilişkin kararlara yöneliktir. “Çeviri süreci normları” (*operational norms*) ise çeviri esnasında verilen kararları yönlendirerek erek metnin oluşturulmasını sağlayan normlardır (normların ayrıntılı tanımı için bkz. Toury, 1995).

Tahir Gürçağlar (2018) çeviribilim literatüründe Tercüme Bürosu dönemi öncül normlarına ilişkin görüş birliği olmadığına, özellikle Berk (1999, 2001) ve Karantay (2003) arasındaki karşıtlığa dikkat çekmektedir. Berk, Tercüme Bürosu dönemindeki egemen normun kabul edilebilirlik ve dolayısıyla yerelleştirme⁵ olduğunu ve bu normun dönemin Batılılaşma hedefine dönük bir seçim olduğunu belirtmiştir:

Çok önem verilen Antik Yunan ve Latin eserlerinin aktarılmasında uygulanan yöntem bir yandan bu eserlerin, özellikle Ataç’ın çevirilerinde görüldüğü gibi, erek dilin ve kültürün özellikleriyle donanarak yerleştirilmesi, öte yandan da Eyuboğlu’nun hümanizma (ya da Anadoluculuk) anlayışına uygun olarak, bu uygarlıkların kökenine Anadolu uygarlığının konulması olmuştur. Böylece üstün kültür olarak algılanan ve aslında okuyuculara çok da yabancı görünmeyen kültürel bir “öteki” olarak bir Batı yaratmak amaçlanmıştır. Çeviride akıcılık ve konuşma dili kullanımı Batı kültürünün ‘doğallaştırılması’ sonucunu yaratmıştır. Kabul edilebilir çeviriler üretmekle çevirmenler Batı’yı erek kültürle tanış ve öğrenilebilir, ve nihayet Türk toplumunu “medeni dünyaya” sokacak birşey olarak sunmayı istemişlerdir. Böylece çeviriler, Türk dilinin sözcükbilim ve dilbilgisi açısından gelişmesine yardım ettikleri gibi kitlelerin “Batılılaşma”sında da dönüştürücü bir rol üstlenmişlerdir (Berk, 2001, para. 21).

Karantay (2003, s. 68) ise bu dönemde benimsenen öncül normun yeterlilik olduğunu, çevirmenlerin artık “kaynak metinleri istedikleri gibi, serbestçe” kullanamayacaklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde, Gülmüş (2006, s. 119-120) de görüş birliği olmadığına dikkat çekerek bu durumu Vermeer’in *skopos* kavramıyla açıklamış ve bu dönemde yapılan çeviriler için birbiriyle çelişen iki *skopos* belirlendiğini belirtmiştir: Çevirilerin bir taraftan olabildiğince akıcı olması, kolay okunması (dolayısıyla Tahir Gürçağlar’ın [2003, s. 55] deyişiyle “erek dilde yadırganma”ması) beklenirken diğer taraftan okuru Batı kültürü ve felsefesine yaklaştırması, diğer bir deyişle kaynak kültüre ağırlık vermesi istenmiştir.

Süreç öncesi normları konusundaki tavır, Büro henüz kurulmadan Tercüme Encümeni’nin raporunda açık bir şekilde ortaya koyulmuştur: “Dilimize çevrilmesi lüzumlu görülen klasik eserlerin listesi ilişik olarak sunulmuştur. ... Listedeki eserler arasında, ümanist kültüre taalluku olanlara bilhassa ehemmiyet verilmesi, umumiyetle eserin tam olarak ve mümkün oldukça aslından tercüme ettirilmesi tavsiye olunur” (BTNK, 1939, s. 126). Metin türlerinin ve metinlerin seçimi ve metnin hangi dilden (asıl kaynak dilden) çevrileceğiyle ilgili temel ilkeler bu raporda yer almıştır. Bu ilk liste büyük ölçüde Yunan ve Latin klasikleri ile Alman, İngiliz ve Fransız yazarlarının eserlerini içermiştir; bunun nedeni de Batı kültürünün temelinde yer alan hümanizmin Batı klasiklerinin çevirisi aracılığıyla Türk kültürüne dahil edilmek istenmesidir. Bu çalışma açısından dikkate değer bir nokta, özellikle Tercüme Bürosu’nun ilk yıllarında tiyatro eserlerinin Türkçeye en çok çevrilen metin türleri arasında yer almasıdır. Bunun amacı, Tanzimat ile başlayan tiyatroyu yaygınlaştırma ve geliştirme çabalarını devam ettirmektir (Yücel ve Tuzcu, 2021, s. 247). Hasan-Âli Yücel ayrıldıktan sonra Milli Eğitim Bakanı olan Şemsettin Sirer başkanlığında 1947’de yapılan toplantıdan sonra edebi eserlere ek olarak felsefe,

⁵ Türkçe çeviribilim alan yazınında “yerelleştirme” ve “yerleştirme” kavramlarının kullanımıyla ilgili zaman zaman karışıklık yaşanmaktadır. Günümüzde genel eğilim “localization” kavramının karşılığı olarak “yerelleştirme” (Tahir Gürçağlar, 2011a, s. 64), “domestication” içinse “yerleştirme” kullanmak yönündedir. Berk burada “yerelleştirme” sözcüğünü “domestication” kavramının karşılığı olarak tercih etmektedir. Makalenin bu kısmında Berk’in tercihi sadık kalınarak doğrudan alıntı olmamasına rağmen “yerelleştirme” kavramı kullanılmıştır.

tarikh ve bilim alanlarında da kitapların çevrilip yayımlanması ve Çince, Hintçe, İspanyolca, Portekizce gibi birtakım dillerde yetkin çevirmen sayısı az olduğu için bu dillerde yazılmış klasiklerin ikinci dilden çevrilmesi gibi kararlar alınarak süreç öncesi normlarda değişikliğe gidilmiştir (Karantay, 2003, s. 69).

Çeviri süreci normlarından bahsederken öncelikle matriks normları bağlamında çevirinin tam yapıp yapılmadığını ele almak gerekmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısında metinlerin çoğunlukla tamamı çevrilmezken (Karantay, 2003, s. 66) Tercüme Encümeni raporunda “umumiyetle eserin tam olarak” çevrilmesi öngörülmüştür. Bu norm elbette metinde olabildiğince atlama, ekleme ve yer değiştirme yapılmamasını gerekli kılmaktadır. Bu norma ne kadar uyulduğunu tespit etmek içinse Tercüme Bürosu döneminde yapılmış olabildiğince çok sayıda çeviriyi incelemekte fayda vardır. Benzer durum, çeviri süreci normlarının ikincisi olan metinsel-dilsel normlar için de geçerlidir. Tercüme Bürosu’nun Türk dilini zenginleştirme ve Batı hümanizmini Türk kültürüne yansıtma *skopos*larının çevirmenin metinsel-dilsel kararlarını önemli ölçüde etkilemesi beklenmektedir. Gerek çeviri metinleri inceleyerek gerekse o dönemde çevirmenlerden özellikle yazmaları talep edilen ön sözleri (yan metinleri)⁶ inceleyerek bu konuda daha derinlemesine sonuçlara varmak mümkündür.

Oscar Wilde ve *Lady Windermere’s Fan*

Yukarıda da değinildiği gibi, Tercüme Bürosu döneminin çevirilerine daha yakından bakabilmek için bu çalışmada Hadiye Sayron tarafından çevrilip 1960 yılında yayımlanan Oscar Wilde’in *Lady Windermere’s Fan* adlı tiyatro oyunundan örnekler verilecektir. Bu kısım, aşağıda çeviri incelemesi yapılırken kullanılan örnekleri okurun daha iyi anlayabilmesi ve bağlamsal değerlendirme yapabilmesi için seçilen eserin yazarı Oscar Wilde ve ayrıca eserin olay örgüsü ve öne çıkan edebi özellikleri hakkında kısa bilgi içermektedir.

Oscar Wilde

Tam adı Oscar Fingal O’Flahertie Wills Wilde olan İrlandalı yazar, şair ve eleştirmen Oscar Wilde, 1854 ve 1900 yılları arasında yaşamıştır. Viktorya Döneminin en tanınmış oyun yazarlarından biridir. Oscar Wilde, Trinity College Dublin’de ve Oxford Üniversitesi Magdalen College’da eğitim almıştır. Oxford’dayken estetik harekete katılmıştır, “sanat için sanat” anlayışını desteklemiş; mezun olduktan sonra edebi kariyeri için Londra’ya taşınmıştır (1879) (Beckson, 2023).

Wilde’in ilk şiir kitabı *Şiirler (Poems)* 1881’de yayımlanmıştır. Oscar Wilde bir süre Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada’da (1882), daha sonra Paris’te (1883) yaşamıştır. 1888’de yayımlanan *Mutlu Prenses ve Diğer Hikayeler (The Happy Prince and Other Tales)* Wilde’in yaratıcılığının başlangıcı kabul edilir (Winterson, 2013). 1891’de tek romanı *Dorian Gray’in Portresi (The Picture of Dorian Gray)* yayımlanmıştır. Wilde, edebiyat dünyasına şiirleriyle adım atsa da asıl tanınırlığını sağlayan tiyatro oyunları olmuştur. *Lady Windermere’in Yelpazesi (Lady Windermere’s Fan, 1892)*, *Önemsiz Bir Kadın (A Woman of No Importance, 1893)*, *İdeal Bir Koca (An Ideal Husband, 1895)* ve *Ciddi Olmanın Önemi (The Importance of Being Ernest, 1895)* gibi komedi oyunları ile oyun yazarlığı kariyerini kurmuştur.

1895 yılında, Wilde, eşcinsel ilişkileri nedeniyle ahlaki sapkınlık suçlamasıyla yargılanmış ve hapse mahkum edilmiştir. Bu dava Wilde’in kariyerini ve yaşamını derinden etkilemiştir. 1897 yılında serbest bırakıldıktan sonra, Paris’e sürgün edilmiş ve orada hayatının geri kalanını yoksulluk içinde geçirmiştir. Hapishanedeki deneyimleri ve sürgün hayatı, onu fiziksel ve duygusal olarak zorlamıştır. 1900 yılında Paris’te hayatını kaybetmiştir.

⁶ Ön sözlerin incelenmesine dayalı bir çalışma için bkz. Kanıdınç, 2020.

Wilde'in eserlerinde, özellikle oyunlarında toplumsal eleştiri ve mizah ön plana çıkmaktadır. Oyunları, Viktorya Döneminde (1820-1914) toplumun ahlaki değerlerini sorgulamaktadır. Viktorya Dönemi, ekonominin büyümesiyle birlikte Britanya'nın güçlü ve refah bir ulus olarak kendini ortaya koyduğu, ancak aynı zamanda toplumda cinsiyet ve sınıfa dayalı ayrımcılığın hâkim olduğu bir çağ olarak tanımlanabilir (genel bilgi için bkz. Steinbach, 2023). Dönemin bu özellikleri, yazarların eserlerine de konu olmuş, eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Oscar Wilde da mizahı ve dilin inceliklerini kullanarak toplumsal normlara yönelik ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Eserlerindeki zengin diyaloglar ile eleştirel ve mizahi bakış açısını destekleyen biçemi, sanatın gücünü vurgulaması ve toplumsal normları sorgulaması Wilde'in döneminin en tanınmış yazarlarından biri olmasına katkıda bulunmuştur.

Lady Windermere's Fan. A Play About a Good Woman

Oscar Wilde'in dört perdeden oluşan komedi oyunu *Lady Windermere's Fan. A Play About a Good Woman* 1892 yılında sahnelenmiş, 1893 yılında ise Methuen & Co. tarafından yayımlanmıştır. Wilde, 1891 yazını geçirdiği Lake District'te bu eser üzerinde çalışmaya başlamış ve eserde yer alan karakterlerin adlarının bir kısmında, Windermere Gölü ve Darlington şehri gibi, bu bölgedeki yer adlarından esinlenmiştir (Dickson, 2018). Oyun ertesi yıl Londra'da St. James's Tiyatrosunda sahnelendiğinde eleştirmenlerden olumlu yorumlar almıştır.

24 saatlik bir süreyi kapsayan oyun, Viktorya Döneminde İngiliz yüksek sosyetesinin anlayış ve değerlerini eleştirel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Kitaba adını da veren Lady Windermere 21. yaş gününü kutlamak için hazırlık yaparken Lord Darlington ziyaretine gelir. Lady Windermere ve Lord Darlington arasındaki sohbetin odağında iyi insan olmak, ahlaksızlık ve ikiyüzlülük yer almaktadır. Bu perdede Lady Windermere kocasının güzel ve gizemli bir yaşlı kadını, Mrs. Erlynne'i, sık sık ziyaret edip ona para verdiğini öğrenir. Lord Windermere ise bir ilişkisi olduğunu reddedip eşinin Mrs. Erlynne'i doğum günü kutlamasına davet etmesi için ısrar eder. Mrs. Erlynne baloya geldiğinde aşağılanmış hisseden Lady Windermere kocasına bir mektup bırakıp onu terk ederek kendisine aşkını ilan eden Lord Darlington'a gider. Lady Windermere'in kocasını terk ettiğini öğrenen Mrs. Erlynne onun peşine düşer ve evine dönmesi gerektiği konusunda ısrar eder. Kendisini zor duruma düşürmek pahasına, Lady Windermere'in hiç kimse fark etmeden evine dönmesini sağlar. Mrs. Erlynne, Windermere'lerin evine ziyarete geldiğinde okur veya izleyiciler, Mrs. Erlynne'in aslında Lady Windermere'in annesi olduğunu, onu çocukken terk edip başka bir adamla gittiğini öğrenirler. Lord Windermere'in onu ısrarla baloya davet etmesinin nedeni de tekrar topluluğa girmesine olanak sağlamaktır. Bu esnada Lady Windermere odanın dışındadır ve kocası evliliklerinin mutluluğunu korumak için bu sırrı ondan saklamaya karar verir. Mrs. Erlynne ise Lord Augustus ile evlenerek İngiltere dışında yaşayacaktır ve Lady Windermere, Lord Augustus'a "çok iyi bir kadın"la evlendiğini söyleyerek oyunu bitirir.

Dickson'ın (2018) incelikli bir toplumsal hiciv olarak tanımladığı bu eserde öne çıkan temalar ahlak, iyi ve kötü olmak ve bu kavramların aslında toplumsal normlarda öngörüldüğü gibi açık ve net tanımları olmadığı ve toplumda özellikle kadınlara yönelik çifte standarttır. Her ne kadar Wilde estetik hareket içinde yer almış ve sanat için sanat görüşünü savunmuş olsa da *Lady Windermere'in Yelpazesini*nde sanatı toplumsal eleştiri için kullandığı açıkça görülmektedir. Lady Windermere'in doğum günü balosu hazırlıkları ve balo esnasında yapılan konuşmalarda her biri üst sınıfı temsil eden topluluk üyelerinin iyi ve ahlaklı olmaya dair çok kesin ve tartışmaya açık olmayan görüşleri vardır. Oysa 24 saat gibi kısa bir zaman diliminde dahi bu görüşlerin değişebildiğine tanıklık edilmektedir. Erkeklerle ilişkileri nedeniyle, topluluk üyeleri ve özellikle Lady Windermere tarafından ahlaklı ve "iyi" olup olmadığı sorgulanan Mrs. Erlynne, daha sonra yaptığı fedakârlık nedeniyle, oyunun sonunda yine Lady Windermere tarafından "çok iyi bir kadın" olarak tanımlanır. Kendisini ahlaklı ve püriten olarak tanımlayan Lady Windermere ise kocasını terk edip başka bir erkekle ilişki kurma girişiminde bulunur, ancak son anda evine dönerek "kötü" bir kadın olmaktan vazgeçip evliliğini devam ettirir.

Bu durumda, Lady Windermere iyi bir kadın mı yoksa kötü bir kadın mı sorusunun yanıtının aslında ne kadar belirsiz, toplumda özellikle kadınlar üzerinden yürütülen iyi ve kötü veya ahlaklı veya ahlaksız olma tartışmalarının da mesnetsiz olduğu ortaya konmaktadır. Ahlak odaklı ana temanın başlık başta olmak üzere, metnin farklı kısımlarının çevirisine yönelik kararları da etkilediği bir sonraki bölümde görülecektir.

Bir Tercüme Bürosu Dönemi Çevirisi Olarak *Lady Windermere*'in Yelpazesi

Bu bölümde öncelikle edebi çeviri ve oyun çevirisi hakkında, ardından *Lady Windermere's Fan*'i Tercüme Bürosu döneminde çeviren Hadiye Sayron hakkında kısaca bilgi verilmektedir.

Edebi Çeviri ve Tiyatro Oyunları Çevirisi

Çeviribilim alanında geliştirilen birçok kuram için kaynak işlevi gören edebi metin çevirisi, birtakım özellikleriyle edebi olmayan metin türlerinin çevirisinden ayrılmaktadır. Edebi çeviri; eşdeğerlik, çeviri sorunları, yaratıcılık ve yeniden yazım, çevirmenin *habitusu*, vb. çok farklı açılardan ele alınmış, neredeyse yüzyıllardır çeviriyle ilgilenen bilim insanlarının üzerine yazdığı konulardan biri olmuştur. Reiss'ın (1981, s. 124) iletişime işlevini temel alan metin türleri sınıflamasına göre, yaratıcı üretime dayalı "anlatımcı metinler" arasında yer alan edebi metinlerin çevirisinde önemli olan metnin bütünü göz önünde bulundurup her bir edebi ögenin metne katkısını dikkate alarak erek metni oluşturmaktır. Burada, işlevden söz etmişken Nord'a da değinmekte fayda vardır. Nord'un çeviriye yaklaşımına göre, çevirinin iletişim etkisini yerine getirebilmesi için "işlevsellik" (*functionality*) ve "bağlılık" (*loyalty*) gerekmektedir. "İşlevsellik" kaynak metnin *skopos* doğrultusunda çevrilmesi ve erek metin olarak hedef okur ile buluşması şeklinde tanımlanırken "bağlılık" iletişim sürecinde paydaşların tamamının niyet ve beklentilerinin dikkate alınması anlamına gelmektedir (Nord, 2001, p. 195). Dolayısıyla "bağlılık" kavramı kaynak metni oluşturan kişinin (edebi metin yazarının) tercihlerinin çeviri açısından önemine işaret ederken kaynak ve erek arasında da bir aracı işlevi görmektedir. Özellikle yazarın biçeminin ve nesnel dil tercihlerinin ön plana çıktığı edebi metinlerin çevirilerinde "bağlılık" kavramının daha önemli olduğu açıktır.

Edebi çeviriyle ilgili tartışmaların büyük bir kısmı biçem üzerinden yürütülmektedir. Biçem çevirisi iki açıdan önemlidir: Yazıldığı kültürel uzam ve zamana dair bilgi içerir ve yazarın kasıtlı olarak yer verdiği standart olmayan dil kullanımlarını içerebilir (Jones, 2011, s. 153). Çevirmenlerden çoğunlukla bu unsurların her ikisini de fark edip çeşitli stratejiler kullanarak erek metne ve dolayısıyla erek okura bunları aktarması beklenmektedir. Çevirmenler bir dizi anlatımcı seçenek arasından en uygun olanı seçmek için hayal gücüne gereksinim duyarlar (Levy, 2011, s. 55).

Tiyatro oyunları çevirisinde farklı unsurlar da sürece dahil olmaktadır. Oyun çevirisi literatürüne bakıldığında sahnelenebilirlik ve (oyuncu, yönetmen, vb.) diğer paydaşlarla iş birliğinin önem kazandığı görülmektedir (bkz. Yılmaz-Gümüş, 2020, s. 229). Çalışmaların büyük ölçüde oyunun sahnelenebilirliği ve oyuncular tarafından seslendirilebilirliği üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla oyun metinleri Reiss'ın "görsel-işitsel metin" olarak tanımladığı türe de dahil olmakta ve dil ve biçimin ötesinde birtakım unsurlar çevirmen kararlarını etkilemektedir. Her ne kadar çevirmenin asıl sorumluluğu, anlam ve biçime odaklanarak çeviri sorunlarına çözüm getirmek olsa da metnin sahneleneyeceği ve sahneye koyulan metnin izleyici tarafından o anda anlaşılması gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Seslendirilebilirlik ve doğallık uğruna, kimi zaman çevirmenin anlam, sadakat ve biçemden dahi ödün vermesi beklenmektedir (Landers, 2001, s. 104). Ayrıca sahnelenen oyunun izleyicisinin, bir öykü veya roman okurundan farklı olarak, diyalogu hemen anlaması gerekmektedir (Zatlin, 2005, s. 13). İzleyiciler, özellikle kültürel göndermeler hakkında dipnot gibi yan metinlerden faydalanamayacağı veya bunlar hakkında oyunu izleme anında araştırma yapamayacağı için de çevirmenin bazı ödünler vermesi ve bunların anlam kaybına yol açması söz konusu olabilir. Ne var ki,

yukarıda da belirtildiği gibi, Tercüme Bürosu döneminde yapılan oyun çevirilerinin asıl amacı sahnelenmekten ziyade, tiyatronun edebi bir tür olarak Türk edebiyat ve kültüründe yerleşmesini sağlamaktır. Dolayısıyla sahnelenme, seslendirme, izleyicinin anında oyundaki tüm referansları anlaması gibi amaçların geri planda kalabileceği düşünülmektedir. Bu durumda *Lady Windermere's Fan*'in çevirisinin *skoposu* hedef kitlenin bir edebi türe yakınlaşmasını sağlamak ve – Tercüme Bürosu'nun genel hedefiyle bağlantılı olarak – Batı kültürü ve hümanizmini Türk kültüründe tanınmasına katkıda bulunmak şeklinde tanımlanabilir. Çevirmenin bu *skopoları* ne ölçüde dikkate alarak karar verdiğini aşağıda yapılan çeviri incelemesi gösterecektir.

Hadiye Sayron (1910-1990): Cumhuriyet Aydın Bir Çevirmen

Çeviri incelemesine geçmeden önce, son olarak, incelenecek eserin çevirmeni Hadiye Sayron hakkında kısaca bilgi paylaşmakta fayda vardır. Özellikle ele alınan dönem söz konusu olduğunda çevirmen seçimlerinin keyfi olmadığı, seçimlerin Büro tarafından yapıldığı ve Tercüme Bürosu normlarını benimseyen çevirmenlerin tercih edildiği (Karantay, 2003, s. 70) dikkate alınırsa çevirmen hakkında bilgi vermenin daha önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak makale yazarının yaptığı araştırma sonucunda, çevirmen Hadiye Sayron hakkında yazılı ve basılı kaynaklarda çok az bilgi bulunduğu görülmüştür. Burada aktarılan sınırlı bilgi, büyük ölçüde, çevirmenin kızı, akademisyen ve yazar Erendiz Atasü'nün Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesinin Salı Konferansları kapsamında 17 Mayıs 2022'de verdiği *Oxford Mezunu Bir Cumhuriyet Kızı: Hadiye Sayron* başlıklı çevrimiçi seminerin kaydından alınmıştır.

1910 yılında Selanik'te doğan Hadiye Sayron, Elmas Hanım ve Hayrettin Bey'in kızıdır. Balkan Savaşlarından sonra aile Selanik'ten göç ederek Bursa'ya yerleşmiştir. Hadiye Sayron 11 yaşındayken Osmanlı zabiti babasını kaybetmiş, bunun üzerine kardeşleri ve annesiyle birlikte İstanbul'a taşınmıştır. İstanbul'da yatılı bir okul olan Çapa Kız Muallim Mektebine devam etmiş, 1929'da buradan mezun olmuştur. Mezun olduğu yıl genç Türkiye Cumhuriyeti'nin "ulus inşası" hedefi çerçevesinde Avrupa'ya öğrenci göndermek amacıyla yaptığı sınavı kazanmış, İngiltere'ye gitmiştir. 1931'de Croydon High School'dan mezun olup Oxford Üniversitesine başlamış, 1934'te üniversiteden mezun olup Türkiye'ye dönmüştür. Gazi Eğitim Enstitüsünde İngilizce öğretmeni olarak çalışmıştır (1935-1972). 1936'da fizik öğretmeni Faik Sayron ile evlenmiş, 1947'de kızları Erendiz dünyaya gelmiştir. 1944'te İngilizce öğretmeni yetiştirmek üzere Gazi Eğitim Enstitüsünde Edward V. Gatenby ile birlikte İngilizce bölümünü kurmuştur. *İngiliz Edebiyatı Üstüne Denemeler* adlı bir kitabı vardır ve ayrıca beş kitap çevirisi bulunmaktadır. *Lady Windermere'in Yelpazesini* yanı sıra, John Webster'ın *Amalfi Düşesi* ve Christopher Marlowe'un *İkinci Edward* adlı eserlerin çevirileri Tercüme Bürosu'nca basılmıştır. Hadiye Sayron 1972 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nden emekli olmuştur.

Hadiye Sayron'un yaşam yolculuğu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında "ulus inşası"nın eğitim ayağının nasıl yapılandırıldığına dair de bilgi sunmaktadır. Batı hümanizmi ve uygarlığını Türkiye'ye yansıtmak için gençlerin, özellikle genç kadınların, eğitim almak üzere yurt dışına gönderilmeleri önemli bir adımdır. Bu eğitim sonucunda Hadiye Sayron Gazi Eğitim Enstitüsünde İngilizce bölümünün kurulmasında etkin bir rol oynamış, unutulmaz bir eğitimci olarak iz bırakmıştır. İngilizce öğretmeni, çevirmen ve Gazi Eğitim Enstitüsündeki İngilizce bölümünün kurucusu olarak, gelecekteki eğitimcilere rol model olmuştur.

***Lady Windermere's Fan*'in Türkçeye Çevirisi**

Lady Windermere's Fan, İngilizceden Türkçeye ilk olarak İrfan Konur Gürgeç tarafından çevrilip 1938'de Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır (Wilde, 1938). Ardından Hadiye Sayron tarafından yapılan çeviri 1960 yılında yayımlanmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, dönemin çevirilerinin bir özelliği de çevirmenin esere bir ön söz eklemesiydi. Tercüme Bürosu döneminde yapılan diğer birçok çevirinin aksine bu erek metinde çevirmenin ön sözünün bulunmadığını buraya not düşmekte fayda vardır. Hadiye Sayron'un Tercüme Bürosu

döneminde Millî Eğitim Bakanlığınca *Lady Windermere'in Yelpazesi. İyi Bir Kadın Üstüne Bir Oyun* adıyla yayımlanan çevirisinin erek metin olarak inceleneceği bu çalışmada kaynak metin olarak Methuen & Co. tarafından 1919'da yayımlanan 18. baskı kullanılmıştır.

Bu kısımda eserin bütünlüğü açısından önemli olan ve eserin edebi nitelik kazanmasına katkıda bulunan birtakım dilsel ve biçimsel öğelerin çevirisi üzerinde durulmaktadır. İnceleme sonuçları sadece burada yer verilen temsili örneklere dayalı değildir. Eserin tamamı ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve her bir alt başlığı temsil eden çarpıcı örnekler seçilmiştir. İlk olarak eser adının çevirisi ele alınmış, ardından edebi eserlerin çoğunda çeviri zorluğu veya sorununa neden olan kültürel öğelerden seçilen örneklerin çevirisi incelenmiş ve son olarak birkaç deyim ve kalıp ifade çevirisi örneğiyle inceleme tamamlanmıştır. Bu inceleme çevirmenin tercih ettiği çeviri stratejilerinin Tercüme Bürosu normlarıyla uyumlu olup olmadığına, çeviri kararlarını hangi etkenler doğrultusunda almış olabileceğine ışık tutmaktadır.

Çeviri sorunlarına çözümleri, kaynak kültür/dil odaklılık ile erek kültür/dil odaklılık arasında farklı konumlara yerleştirip çeviribilim literatüründe çeviri yöntemi, tekniği, stratejisi, işlemi, vb. adlarla anılan taksonomiler (Pym, 2016) yer almaktadır. Bu taksonomiler arasında Vinay ve Darbelnet'nin sıkça alıntılanan eseri *Stylistique comparée du français et de l'anglais'nin* (1958) yanı sıra, Newmark (1988), Franco Aixelá (1996), Molina ve Hurtado Albir (2002), Levý (2011), Pym (2016) ve Baker (2017) bulunmaktadır. Bu çalışmada yapılan inceleme kültürel öğelerin çevirisine yoğunlaştığı için Franco Aixelá (1996, s. 61-65) tarafından özellikle bu çeviri sorunlarının çözümü için tanımlanan “çeviri prosedürleri” (*translation procedures*) kullanılmıştır. Buna göre, çevirmen kaynak metindeki öğeleri olabildiğince korumayı (*conservation*) veya değiştirmeyi (*substitution*) tercih edebilir. Korumayı tercih ettiğinde özgün referansı aynı şekilde aktarabilir (tekrarlama), ortografik uyarılama tercih edebilir, dilsel (kültürel olmayan) çeviriye başvurabilir, dipnot, sonnot, parantez içi açıklama vb. araçlar kullanarak metin dışı açıklama yapabilir veya okurun dikkatini dağıtmamak için söz konusu kültürel öğeyi metin içinde kullanıldığı yerde açımlayabilir. Daha erek odaklı bir çeviri yapmak isteyen çevirmense kültürel öğeyi erek kültürdeki “paralel” bir referansla değiştirmeyi (anlamdaşlık), kısmen veya tamamen genelleştirmeyi (erek metin okurlarına yönelik daha nötr referanslar kullanmayı), uyarılama yapmayı, farklı nedenlerle kültürel öğeye erek metinde hiç yer vermemeyi veya kaynak metinde yer almayan kültürel referansları erek metne eklemeyi tercih edebilir.

Eserin adı

Genette (1997, s. 55) tarafından yan metin olarak tanımlanan eser adları, bir eser veya yazarla okuru arasında farklı iletişim işlevleri (Nord, 1995) üstlenen önemli öğeler arasında yer almaktadır. Bu işlev kimi zaman bilgilendirme kimi zaman dikkat çekme olabilir – hatta eserin adı hedef kişi veya kitlenin eseri okuyup okumamaya karar vermesinde de rol oynayabilir. Dolayısıyla bunların çevirisi edebi eserlerin çevirisinde önemli bir unsurdur. Eser adlarının çevirisi; yorumlama zorluğu, kültürel göndermeler, dil oyunları, kaynak ve erek metni yayımlayan yayınevi politikaları, vb. birçok etkene bağlı olarak çeşitli zorluklar barındırabilmektedir. Çevirmenin farklı stratejiler kullanmasını gerektirdiği gibi, çeviri sürecine editör ve yayınevinin dahil olması nedeniyle daha karmaşık bir hal alabilir.

Wilde'in *Lady Windermere's Fan. A Play About a Good Woman* eserinin adında, Türkçeye çevrilirken çeviri sorununa yol açacak herhangi bir öge bulunmamaktadır. Oyuna adını da veren ve önce *Lady Windermere'in* suçluluğunun, daha sonra Mrs. Erlynne'in fedakarlığının simgesi haline gelen “yelpaze” (Levitt, 2015, s. 64), *Lady Windermere'in Yelpazesi* şeklinde eserin Türkçe adında da yerini koruyarak işlevini yerine getirmektedir. Eserin genelindeki hitap biçimleriyle birlikte “Lady”nin çevirisi dikkate alınabilir, ancak buna bir sonraki bölümde değinilecektir. Burada asıl üzerinde durulması gereken, Sayron'un *İyi Bir Kadın Üstüne Bir Oyun* olarak çevirdiği alt başlıktır. Bu çeviri de eserin genelinde özellikle kadınlar hakkında yürütülen “iyi” ve “kötü”

olma tartışmalarını başlığa taşımakta ve eseri Türkçeden okuyanlar için dikkat çekme, merak uyandırma ve hatta bilgi verme gibi işlevleri yerine getirmektedir. Eserin tamamına yayılmış “iyi kadın” tanımlamaları ve “iyi” ve “kötü” tartışmalarıyla Oscar Wilde, Viktorya dönemi yüksek sosyetesince kabul edilen normlara, özellikle bir kadının toplumsal statüsünü koruyabilmesi için “iyi” olması gerektiği düşüncesine eleştirel bir bakış açısı getirmektedir. Burada Wilde’ın anlatmak istediği Lady Windermere ve diğer bazı karakterlerin düşündüğü gibi, kişilerin “iyi” ve “kötü” olarak net çizgilerle birbirinden ayrılmadığı, “iyi” olarak tanımlanan bir insanın (Lady Windermere) toplumca “kötü” olarak tanımlanmış eylemlere girişebileceği, toplumca hakkında “kötü” olduğuna dair yargıya varılmış bir insanın (Mrs. Erlynne) “iyi”lik yapabileceğidir. Başlıktaki “iyi kadın”, davranışsal boyutta “kötü” olmanın eşliğinden dönüp toplumca “iyi bir kadın” olarak kabul edilmeye devam eden Lady Windermere de olabilir, kızı için fedakârlık yapıp damadına şantaj yapmaktan vazgeçen Mrs. Erlynne de olabilir. Bu açıdan bakıldığında, eserin genelinde ele alınan ve son cümlede vurgulanan “iyi kadın” kavramının başlığa taşınmış ve Türkçe başlığa da yansımış olması önemlidir. Bununla birlikte, başlığa yansımış bu çevirinin, eserin Türkçesinin son cümlesinde kaynak metindeki farklı olarak “iyi bir kadın” yerine “melek bir kadın” (Wilde, 1960, s. 116) ifadesiyle yer alması, yazarın metnin iletisini pekiştirmek için kullandığı sözcük tekrarlarını, yani metnin biçimsel özelliğini dikkate almadığı için bir kayma ve kayıp olarak düşünülebilir ve bu, çevirmenin seçeneksizlikten dolayı başvurduğu zorunlu bir kayma değildir. Her ne kadar “melek gibi bir kadın” erek kültürde etkileyici ve kabul edilebilir olsa ve sahnelenebilirlik açısından herhangi bir sorun yaratmasa da oyununun bütününe yansımış ana temanın son cümleyle pekiştirilmesi işlevine ters düşmektedir.

Kültürel öğeler

Franco Aixelá (1996, s. 58), kültürel öğeleri kaynak kültürdeki işlevleri ve yan anlamları nedeniyle erek metne aktarılırken çeviri sorunu oluşturabilecek unsurlar olarak tanımlayıp bu sorunun söz konusu unsurun erek kültürde bulunmaması veya erek metin okurunun kültürel sistemi içinde farklı bir metinlerarası konuma yerleşmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu tanıma dayanarak Franco Aixelá (1996, s. 59) kültüre özgü unsurları özel adlar ve özel adlara dahil edilmeyecek kültüre özgü nesnelere, kurumlar, alışkanlıklar, düşünceler ve benzerlerini içeren diğer ifadeler olarak ikiye ayırmaktadır. Kimi zaman *realia* adı altında da karşımıza çıkan kültürel öğelerin bir çeviri sorunu olabileceği kabul edilmektedir (Franco Aixelá, 1996, s. 58; González Davies ve Scott-Tennent, 2005, s. 166). Çalışmanın bu bölümünde Wilde’ın *Lady Windermere’s Fan* adlı oyununda kültürel öğelerin çevirisini incelemek için gerek metin gerekse yansıttığı dönem açısından önem taşıdığı düşünülen hitaplar, özel adlar ve dini unsurların çevirisi ele alınacaktır.

Hitap biçimleri

Oyunun yansıttığı dönem ve topluluk – Viktorya Dönemi yüksek sosyetesine – gereği oyunda “Lord”, “Lady” ve “Duchess” gibi saygı sözleri ve unvanlar, kişi adlarının başına gelerek sıklıkla kullanılmaktadır (örneğin Lady Windermere, Lord Windermere, Duchess of Berwick). Bunlar Türk kültüründe yer almayan hitap biçimleridir. Çevirmen Sayron’un bu hitap sözlerinin çevirisinde kaynak kültür odaklı, ancak birbirinden farklı stratejiler kullandığı görülmektedir. Bunların tamamı için benimsediği genel anlayış tekrarlama veya – çeviribilimde daha sık kullanılan şekliyle – ödünçleme olsa da “Lord”un Türkçe okunuşu gereği herhangi bir değişime maruz kalmadığı, “Duchess”ın halihazırda Fransızca okunuşuyla Türkçeye girdiği için “Düşes” olarak çevrildiği, “Lady”nin ise Franco Aixelá’nın tanımıyla ortografik uyarlama yapılmadan (“Leydi” şeklinde aktarılmadan) aynen alındığı görülmektedir. Dolayısıyla ortografik fark göstermeyen sözcüğün aynen alındığı, ortografik değişikliği halihazırda erek kültürde kabul görmüş sözcüğün erek dildeki okunuşuyla aktarıldığı ve diğer bir sözcüğün ise iki dilde ortografik farklı olmasına rağmen erek metne aynen aktarıldığı görülmektedir. “Lady” ve “Lord” örneklerine benzer şekilde, “Mrs.”, “Miss” ve “Mr.” da ödünçleme kullanılarak erek metinde yer almıştır.

Wilde, 1960, s. 30

LORD WINDERMERE – Margaret, Mrs. Erlynne hakkında böyle konuşma. Bunun ne kadar haksız olduğunu bilmiyorsun.

Wilde, 1960, s. 40

PARKER – Mrs. Cowper-Cowper. Lady Stutfield. Sir James Royston. Mr. Guy Berkeley. (Bu şahıslar adları söylendikçe girerler.)

Bu hitap biçimlerinin kaynak kültürü yansıtacak şekilde ödünçleme stratejisiyle çevrilmiş olması Tercüme Bürosu'nun normlarıyla uyumludur. Hatta başlıkta da yer alarak Batı'ya özgülük ve belki yabancılık hissini henüz kitabı okumadan erek okura geçirmiş olması da dikkate değerdir. Muhtemelen Tanzimat döneminde Fransızcanın yabancı dil olarak öne çıkması ve dönemin Türk edebiyatında da sıkça yer alması nedeniyle dile halihazırda girmiş “Düşes” (Fr. *Duchesse*) dışındaki tüm hitap biçimleri erek metne aynen aktarılmıştır. 20. yüzyılın ortalarında erek okur İngilizce hitap sözcüklerine göreceli olarak daha yabancıdır. *Lady Windermere's Fan*'ın Türkçe çevirisinde İngilizce hitap sözcükleri Sayron tarafından yabancılık unsurunu pekiştirecek ve aynı zamanda okuru İngiliz kültürüne ait bu hitap biçimleri ve unvanlarla tanıştıracak şekilde aktarılmıştır. Bununla ilişkili olarak çeviri açısından önemli diğer bir örnek de Windemerelerin evinin uşağı Parker'ın Lord Windermere ve Lady Windermere'e hitaben kullandığı “Yes, my lord” (Wilde, 1918, s. 36) ve “Yes, my lady” (Wilde, 1918, s. 38) ifadeleridir. Bunların çevirisinde Sayron daha erek kültür odaklı bir çeviri benimseyerek “lord” ve “lady”yi “efendim” (Wilde, 1960, s. 36) şeklinde genelleştirerek daha nötr bir referans kullanmış, “yes”i ise “buyurun” (Wilde, 1960, s. 37) diye çevirerek erek kültürde paralel bir referans kullanmakla kalmamış aynı zamanda konuşmanın akıcılığını da çeviride sağlamıştır. Diğer bir deyişle, Sayron'un bu çeviri prosedürünü kullanması, Tercüme Bürosu çevirilerinin diğer bir *skoposu* olan “akıcı” metinler yaratma işlevine hizmet etmiştir. Görüldüğü üzere, çevirmen aynı sözcüklerin aynı metinde ancak farklı bağlamlarda kullanımında dahi kaynak odaklılık ve erek odaklılık gibi iki ayrı yaklaşım benimseyebilmektedir.

Özel adlar

Yukarıda bahsedilen hitap biçimlerinin yanı sıra farklı alanlardan özel adlara da eserde yer verilmiştir. Bu bölümde özel adların çevirisinde farklı prosedürleri yansıtan birkaç örnek ele alınmaktadır.

ÖRNEK 1:**Wilde, 1918, s. 27**

LADY WINDERMERE – [...] ‘Mrs. Erlynne – £600 – Mrs. Erlynne – £700 – Mrs. Erlynne – £400’ Oh! it is true! It is true! How horrible!

Wilde, 1960, s. 29

LADY WINDERMERE – [...] ‘Mrs. Erlynne **600 İngiliz lirası**, Mrs. Erlynne **700 İngiliz lirası**, Mrs. Erlynne **400 İngiliz lirası**.’ Ah doğru imiş! Doğru! Ne korkunç!

İlk örnekte, kaynak metinde sadece sembolüyle verilen İngiliz para birimi “pound sterling” erek kültürde söz konusu dönemdeki yaygın kullanım benimsenerek “İngiliz lirası” olarak aktarılmıştır. Para biriminin erek metne aktarımını bir sorun olarak adlandırmamıza gerek olmasa bile çeviribilim açısından kısa bir değerlendirme yapmakta fayda vardır. Bugün resmi bağlamlarda “İngiliz Sterlini” olarak adlandırılan para biriminin Osmanlı'ya ait ve Cumhuriyetin ilk zamanlarına ait belgelerde “İngiliz lirası” olarak geçtiği görülmektedir. Dolayısıyla burada açıklama ve uyarlamayı bir araya getiren bir çeviri stratejisinden söz etmek mümkündür. Bununla birlikte yaratıcılık gerektiren bir uyarlama değil, halihazırda dilde ve kültürel-ekonomik bağlamda benimsenmiş bir uyarlama söz konusudur. Çevirmen, sembolü yazıya dökerek erek metin okuru için daha anlaşılır bir hale getirmekte, sadece “lira” demeyi tercih etmeyip “İngiliz lirası” diyerek – yukarıda hitap biçimleriyle ilgili tartışmada da açıklandığı gibi – yabancılık unsurunu korumaya devam etmektedir.

İkinci örnekte çevirmen Hadiye Sayron'un dipnot kullandığı tek kısım açıklanacaktır. Genel uygulamaya baktığımızda Tercüme Bürosu çevirilerinde çevirmenlerin eklediği dipnotların önemli bir yer tuttuğu

görülmemektedir.⁷ Bunun nedeni de metin içinde yabancılık unsurunu ve metnin akıcılığını korurken yan metinler ekleyerek kaynak kültür hakkında okura bilgi vermektir. Sayron aynı yerde geçen iki kavramın açıklaması dışında dipnotlara hiç başvurmamıştır. Bu, Wilde'in dili ve anlatımı nedeniyle okura yabancı gelecek kavram ve öğelerin metinde pek yer almaması, çevirmenin eserin sahnelenme amacını dikkate almış olması ve metnin akıcılığına önem vermesiyle açıklanabilir.

ÖRNEK 2:

Wilde, 1918, s. 57

MRS. ERLYNNE – [...] I am so much interested in his political career. I think he's sure to be a wonderful success. He thinks like a **Tory**, and talks like a **Radical**, and that's so important nowadays. [...]

Wilde, 1960, s. 49

MRS. ERLYNNE – [...] Onun siyasi mesleğine karşı derin bir ilgi duyuyorum. Eminim, hayatta çok başarı gösterecek. Bir **Tory** (1) gibi düşünüp bir **Radikal** (2) gibi konuşur. Bunun da zamanımızda büyük bir önemi var. [...]

(1) İngiltere'de muhafazakâr parti üyesi.

(2) Geniş ölçüde ıslahat isteyen "Radical Party" üyesi.

Sayron, bu politik göndermeleri metin içinde açıklamak yerine, metin dışı bir açıklama ekleyerek hem bu kavramların dönemin iki politik partisine üyelik anlamına geldiğini hem de çok kısa bir şekilde bu iki partinin birbirlerine karşıt görüşleri temsil ettiğini ve bu kısımda aslında Wilde'in o dönemde söz konusu topluluğun ikiyüzlülüğüne de işaret etmek istediğini çeviriye yansıtmıştır. Bu açıklamalar, oyunun sahnelenmesi durumunda kayba yol açabileceği için muhtemelen daha kısa bir şekilde metinle bütünleştirilerek verilebilir. Ancak Sayron'un okunma amaçlı yaptığı çeviride, söz konusu referanslar akıcılığa zarar vermeden ve bu kez Batı'nın politik kültürüne dair bilgi vererek erek metinde yer almıştır.

Bu başlık altında son olarak yer adlarının çevirisi kısaca ele alınacaktır. Kaynak metinde yer alan Windermere'lerin yaşadığı "Carlton House Terrace" (Wilde, 1918, s. 1), Mrs. Erlynne'in sonradan yaşamaya başladığı "Curzon Street" (Wilde, 1918, s. 21), ayrıca "Mayfair" (Wilde, 1918, s. 22) ve "Park"⁸ (Wilde, 1918, s. 22) gibi öğeler Londra'daki gerçek yer adlarını ifade etmektedir. Bunlar, dönemin yüksek sosyetesinin yaşadığı ve zaman geçirdiği yerler olduğu ve eserde tasvir edilen toplumsal ve kültürel yaşamı destekleyici nitelikte olduğu için eser açısından önem taşımaktadır. Bu yer adları erek metinde "Carlton Terrace House" (Wilde, 1918, s. 9), "Curzon sokağı" (Wilde, 1918, s. 24), "Mayfair" (Wilde, 1918, s. 24) ve "Park" (Wilde, 1918, s. 25) şeklinde yer almıştır. Kaynak kültürü tanımayan bir okur için bu çeviriler coğrafi ve tarihi referanslarını kaybetmektedir. Benzer bir durumla özellikle edebi nitelik taşıyan birçok metnin çevirisinde karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla bunlar da birer çeviri sorunu olarak tanımlanmasa da çevirmenin kaynak odaklı çeviriyi tercih edip ödünçleme yapması, kültürel göndermeleri yansıtmak için metin içi veya metin dışı açıklama yoluna gitmemiş olması önemlidir. Sayron, meraklı okuru bu yerler hakkında araştırma yapma seçeneğiyle baş başa bırakmıştır.

Dini referanslar

Metinde yer alan din ve ahlakla ilgili öğeler hem kaynak hem de erek kültür açısından önemlidir. Kaynak kültür tarafından bakılırsa, Wilde'in yaşadığı ve eserlerinde yansıttığı Viktorya Dönemi ve 19. yüzyıl, din ve ahlakın toplumsal ve kültürel yaşamın önemli bir parçası olmasıyla, birçok alana ahlaki normların yön vermesiyle bilinmektedir. İnsanlık tarihinin başından beri dinin en hassas konulardan biri olduğu dikkate alınır, erek

⁷ Örnekleri için bkz. Araboğlu, 2019; Erenoğlu, 2019; Küçük, Işıklar Koçak ve Erkul Yağcı, 2022.

⁸ Londra'daki Hyde Park'ı ifade etmek için kullanılmaktadır.

kültür tarafından bakıldığında, Cumhuriyet ve Tercüme Bürosu'nun, Batı hümanizmini benimseme ve ülkenin toplumsal ve kültürel hayatına dahil etme çabalarında Hıristiyanlık dinine ve kültürüne ilişkin referansları nasıl ele aldığı, eserlerdeki dini referansların çevirisinde nasıl bir yol izlendiği soruları önem kazanmaktadır. *Lady Windermere's Fan*'in çevirisinde bu konudaki çevirmen kararları "God" sözcüğünün farklı bağlamlardaki çevirisi örneğinde incelenebilir. Burada yer alan örnekler, kültürel öge ve deyişlerin çevirisi bağlamında da ele alınabilir. Bununla birlikte, söz konusu ifadelerin temelinde dini bir gönderme yer aldığı için çalışmada bunların "dini referanslar" başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür.

ÖRNEK 1:

Wilde, 1918, s. 36

LORD WINDERMERE – [...] But don't make chasm after chasm between us. **God knows** the last few minutes have thrust us wide enough apart. [...]

Wilde, 1960, s. 35

LORD WINDERMERE – [...] Fakat aramızda uçurum üstüne uçurum açma artık. **Tanrı biliyor ki** şu son birkaç dakika, bizi birbirimizden ayıracağı kadar ayırdı. [...]

İlk örnek, *Lady Windermere* ve *Lond Windermere* arasında Mrs. Erlynne hakkındaki diyalogdan alınmıştır. Lord Windermere'in dinine bağlı eşini ikna etmek için ve biraz da lafin gelişi, konuşmaya akıcılık kazandırmak için kullandığı "God knows" ifadesi "Tanrı biliyor ki" olarak çevrilmiştir. Aslında bir sonraki örneğe bakıldığında ve erek metnin geneline yayılmış "İnşallah", "Allah Allah", "Aman Allahım", "Eyvallah" gibi çevirmen seçimlerine bakıldığında çevirmenin buradaki "God knows" deyişini de erek kültürde daha yerleşik bir deyişle karşılayıp "Allah biliyor ya" gibi bir tercih yapması beklenebilirdi. Bununla birlikte, çevirmen metnin bu kısmında tercihini yabancılık unsurunu korumaktan yana kullanmıştır.

ÖRNEK 2:

Wilde, 1918, s. 98

MRS. ERLYNNE – [...] **God** gave you that child. He will require from you that you make his life fine, that you watch over him. What answer will you make to **God** if his life is ruined through you? [...]

Wilde, 1960, s. 76-77

MRS. ERLYNNE – [...] **Allah** size o çocuğu verdi. Sizden onun hayatına güzel bir yön vermenizi, üzerine kol kanat germenizi isteyecektir. Sizin yüzünüzden hayatı mahvolursa, **Allah'a** karşı ne cevap vereceksiniz? [...]

İkinci örneğin alındığı diyalogda evini terk ederek Lord Darlington'ın dairesine gelen *Lady Windermere*'i, Mrs. Erlynne evine dönmeye ikna etmeye çalışmaktadır. Bu çabasına *Lady Windermere*'in bebeğini de dahil ederek "God" sözcüğünü doğrudan "Yaratıcı" anlamında kullanmaktadır. Burada çevirmen Hıristiyanlık referansını tamamen kaldırıp sözcüğü yerel kültüre uyarlayarak "Allah" karşılığını tercih etmiştir. Oysa, *Lady Windermere's Fan* örneğinde olduğu gibi, karakterlerin İslam dinine mensup olmamalarına rağmen, İslami ifadeler kullanmaları doğal olmayan bir durum oluşturduğu için edebi eserdeki dini unsurların yerleştirilmesi çeviribilimde tavsiye edilmemektedir.

ÖRNEK 3:

Wilde, 1918, s. 118

CECIL GRAHAM – Darlington has got a woman here in his rooms. Here is her fan. Amusing, isn't it? [A pause.]
LORD WINDERMERE: **Good God!**

Wilde, 1960, s. 89

CECIL GRAHAM – Darlington bir kadın kapatmış buraya dairesine. İşte yelpazesi. Ne tuhaf değil mi? (Bir duraklama.)
LORD WINDERMERE: **Aman Yarabbi!**

Üçüncü örnekte ise Lady Windermere'in yelpazesini Lord Darlington'ın dairesinde gören Lord Windermere şaşkınlık ifadesi olarak "Good God!"ı kullanmaktadır. Çevirmen, "Good God"ın çevirisi için "Aman Allah'ım" gibi erek odaklı veya "Aman Tanrı'm" gibi daha kaynak odaklı bir çeviri yerine, daha nötr bir ifade olan "Aman Yarabbi"de karar kılmıştır. Arapça kökenli bir sözcük olan "Rab" gerek İslam dinine inananların "Allah" için kullandığı gerekse Türkçe konuşan Hıristiyanların "Tanrı" için kullandığı bir sözcüktür.

"God" örneği üzerinden yapılan bu çeviri incelemesi, çevirmenin bu dini referansın çevirisinde farklı çeviri prosedürleri benimsediğini ortaya koymaktadır ve bu alandaki çeviri kararlarının sağlam bir temele dayanmadığı görülmektedir. Hıristiyan olduğunu bildiğimiz karakterlerin konuşmada akıcılık sağlamak için kullandıkları bir ifade "God" sözcüğünün "Tanrı" ile karşılandığı, diğer taraftan doğrudan "Yaratıcı"ya göndermede bulunmak için kullandıkları "God" sözcüğünün "Allah" ile karşılandığını görülmektedir. Bu son örnekteki erek odaklı yaklaşım çevirmenin diğer kültürel öğeler için tercih ettiği çeviri prosedürlerinden de farklıdır; çevirmen burada yabancılaşma unsurunu korumamayı tercih etmiştir.

Deyimler ve kalıp ifadeler

Bu alt başlıkta yer alan dilsel öğeler, kaynak metinden erek metne aktarımları bakımından değil, farklı bir açıdan ele alınacaktır. *Lady Windermere's Fan*'in Türkçe çevirisini okurken deyim ve kalıp ifade olarak tanımlanabilecek dilsel öğeler kaynak metindeki öğelerle karşılaştırıldığında, bunların bir kısmının kaynak dildeki öz anlamından ayrı bir anlam üstlenen retorik biçim araçları değil, daha yalın ifadeler olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla çevirmen yaratıcılığını ve erek dilin sunduğu olanakları kullanarak erek metin okuru için daha akıcı, kimi zaman daha tanıdık, belki daha edebi keyifle okunabilir bir metin yaratmıştır. Bununla birlikte yazarın yalın biçeminden uzaklaşmıştır.

ÖRNEK 1:

Wilde, 1918, s. 28-29

LADY WINDERMERE – You think it wrong that **you are found out**, don't you?

[...]

LADY WINDERMERE – [...] your daily visits to Curzon Street, your mad infatuation, the monstrous sums of money you **squander** on this infamous woman!

[...]

LADY WINDERMERE – [...] Oh, don't imagine I mind about the money. As far as I am concerned, you may **squander everything we have**. [...]

Wilde, 1960, s. 30

LADY WINDERMERE – **Foyanın meydana çıkmasını** doğru bulmuyorsun, değil mi?

[...]

LADY WINDERMERE – [...] Curzon Sokağına her gün yaptığın ziyaretleri, çılginca tutkunluğunu, bu aşağılık kadın uğruna **su gibi harcadığın** o bir yığın parayı.

[...]

LADY WINDERMERE – [...] Ah sanma ki paraya değer verdiğim var. Bana kalırsa, **varımızı yoğunuzu har vurup harman savurabilirsin**. [...]

Bu sahnede Lady Windermere, Lord Windermere'in Mrs. Erlynne'e düzenli olarak para verdiğini öğrenmiştir. Kaynak metinde geçen "find out", "bir şeyi ilk kez bulmak, öğrenmek, keşfetmek" anlamına gelen bir öbeksi fiildir. "Find" fiilinin öz anlamından çok farklı bir anlam üstlenmemiştir. Çevirmen Hadiye Sayron bu fiili "bir olay dolayısıyla bir kimsenin kötü niteliği ortaya çıkmak" (Türk Dil Kurumu, t.y.) anlamına gelen "foyası meydana çıkmak" deyimiyile erek metne aktarmış, tamamen erek kültür odaklı bir ifadeyi tercih etmiştir. Konuşmaya akıcılık ve aynı zamanda yerellik katarken kaynak metnin biçeminden oldukça uzaklaşmıştır. Benzer bir durum, aynı bağlamda iki kez karşımıza çıkan "squander" fiili için de geçerlidir. Kaynak dilde "parayı veya kaynakları kendi faydasına kullanmayarak boşa harcamak" anlamına gelen, yan anlam taşımayan bu fiil, çevirmen tarafından önce "su gibi harcamak", daha sonra ise "har vurup harman savurmak" şeklinde

erek dil deyimleriyle çevrilmiştir. Herhangi bir anlam kaybına uğramayan, erek metne akıcılık kazandıran, oyunun sahnelenmesi durumunda oyunculara konuşma kolaylığı sağlayan bu ifadelerin, aynı zamanda erek okur veya dinleyiciyi kaynak kültürden uzaklaştırdığı söylenebilir.

ÖRNEK 2:

Wilde, 1918, s. 63

LADY WINDERMERE – I didn't ask her. He insisted on her coming —against my entreaties—against my commands. Oh! The house is **tainted** for me! [...]

Wilde, 1960, s. 53

LADY WINDERMERE – Onu ben davet etmedim. Yalvarmalarına rağmen, emirlerime rağmen, gelmesinde ısrar etti. Ah, bu ev benim için **haramdır** artık. [...]

İkinci örneğin geçtiği sahnede Mrs. Erlynne, Lady Windermere'in itirazlarına rağmen, Lord Windermere'in daveti üzerine doğum günü balosuna gelmiştir. Lady Windermere, bu nedenle, evinin kendisi için artık "tainted" olduğunu ifade etmektedir. Sayron'un "haram olmak" şeklinde erek metne aktardığı "tainted" sıfatı gerek düz anlamı gerekse yan anlamıyla bir şeyin "zarar görmüş, lekeli, bozuk" olduğunu ifade etmektedir. "Haram", "dini (İslami) düzenlemelerle yasaklanmış" anlamına gelse de "haram olmak" Türkçede günlük dilde kullanılan bir deyim haline gelerek "o şeyden gerektiği gibi yararlanamamak, o şey eline geçmez olmak" (Püsküllüoğlu, 1998, s. 427) anlamını üstlenmiş, dini referansını kaybederek daha çok kültürel bir işlev taşımaya başlamıştır. "Tainted" sözcüğünün "haram" ile karşılanması gerek semantik gerekse akıcılık ve sahnelenebilirlik açısından uygun bir tercih olsa da bu dil kullanımının İngiliz yüksek sosyetesinden bir karaktere uygun olup olmadığı soru işaretleri uyandırmaktadır.

ÖRNEK 3:

Wilde, 1918, s. 66

LORD DARLINGTON – [...] There may be six months of pain, of **disgrace** even, but when you no longer bear his name, when you bear mine, all will be well. [...]

Wilde, 1960, s. 55

LORD DARLINGTON – [...] Belki altı aylık bir ıstıraba, hatta **yüz karasına mal olacak** bu sizin için. Ama artık onun adını değil de, benimkini taşıdığınız zaman, her şey düzelecek. [...]

Wilde, 1918, s. 127

LORD DARLINGTON – [...] I would have **publicly disgraced** her in my own house. She accepts **public disgrace** in the house of another to save me. ... [...]

Wilde, 1960, s. 93

LADY WINDERMERE – [...] Ben onu kendi evimde **herkese karşı çok utanacak güç bir duruma** sokacaktım. Oysaki o, beni kurtarmak için, başkasının evinde **elegüne karşı utanacak bir duruma** girmeyi kabul ediyor... [...]

Son örnekte yer alan, "rezil olma, itibar kaybetme" anlamlarına gelebilecek "disgrace" sözcüğü, ilk cümlede "yüz karası", sonraki iki cümlede "başkalarının bulunduğu ortamda" anlamı veren "public" ve "publicly" ile bir araya gelerek, "herkese karşı utanacak güç durum" ve "ele güne karşı utanacak bir durum" şeklinde erek metinde yer almıştır. Kaynak metindeki ahlak vurgusu dikkate alındığında, "disgrace" in kullanıldığı kısımlar, söz konusu toplumda "ahlaksız" olarak damgalanma sonucunu da beraberinde getirmektedir. Sayron'un seçimleri, bu örneklerde de, metnin okunabilirliğine büyük ölçüde katkıda bulunup erek kültür okuru için çok tanıdık referanslar içerse de sözcüğün her bir bağlamda farklı bir şekilde çevrilmesi ve erek kültüre özgü "yüz karası" ile "elegüne karşı" gibi yan anlamlı kalıp ifadelerle çevrilmesi erek metni yazarın dil ve biçim tercihlerinden uzaklaştırmaktadır.⁹

⁹ Eserin Türkçeye ilk çevirilerinden biri olan Sayron çevirisinin, Berman'ın "yeniden çeviri hipotezi"ni doğruladığı da düşünülebilir. Bu hipoteze göre, çeviri tamamlanmamış bir eylemdir ve ancak yeniden çevirilerle tamamlanabilir; ilk çeviriler eseri erek kültürde tanıtmayı amaçladığı için erek kültüre daha yakındır ve yeniden çeviriler yapıldıkça eser kaynak metne yaklaşır (bkz. Tahir Gürçağlar, 2011b, s. 233). Bu çevirinin Berman'ın hipotezini

Sonuç

Bu çalışmada Oscar Wilde'ın 1893 yılında yayımlanan *Lady Windermere's Fan. A Story About a Good Woman* adlı tiyatro oyununun 1960 tarihli Hadiye Sayron çevirisi ele alınmıştır. Bu kısımda gerek Toury'nin betimleyici çeviri kuramı bağlamında tanımladığı normlar gerekse *skopos* ve bağlılık kavramlarına dayanarak genel bir sonuca varılacaktır.

“Süreç öncesi çeviri normları” içinde yer alan “çeviri politikası” açısından bakıldığında Tercüme Bürosu'nun bu konuda liste yayımlayarak veya bir karara bağlayarak metin seçimi yaptığı bilinmektedir. Zira *Lady Windermere'in Yelpazesi* adlı eserde de bu konuda bir ibare bulunmaktadır.¹⁰ Dolayısıyla eser Tercüme Bürosu'nun Batılılaşma ve hümanizm odaklı çeviri politikası doğrultusunda seçilip yayımlanmıştır. Yine Tercüme Bürosu'nun eserlerin “mümkün oldukça aslından tercüme ettirilmesi” tavsiyesine uygun olarak çeviri, metnin asıl kaynak dili İngilizceden Türkçeye yapılmıştır. Kitapta “çevirinin doğrudanlığı” konusunda bilgi bulunmasa da çevirmenin yaşam öyküsüne bakıldığında İngilizceden çeviriler yaptığı görülmektedir.

“Çeviri süreci normları”ndan “matriks normları” dikkate alındığında, erek dil malzemesinin kaynak dil malzemesinin yerini aldığı; dört perdeden oluşan oyunun bölümlendirilmesinde kaynak metindeki farklı bir yol izlenmediği, atlama, ekleme veya yer değiştirme yapılmadığı tespit edilmiştir. Ekleme olarak kabul edilebilecek tek unsur, aynı cümlede geçen iki politik kavramın dipnotlarla açıklanmasıdır ve bu açıklama Tercüme Bürosu normlarına uygun bir çevirmen kararı olmuştur. Mikro düzeyde çevirmen kararlarını belirleyen “metinsel-dilsel normlar”la ilgili bulgular, aşağıda “öncül normlar”la ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

Hadiye Sayron'un çeviri kararları, incelemenin temelini oluşturan “öncül normlar” açısından ele alındığında, makro düzeyde kaynak odaklılık veya erek odaklılığa yönelik tek bir eğilimden söz etmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Kişi adlarının önüne gelen hitap biçimleri, siyasi parti göndermelerinin metinde aynı şekilde bırakılıp dipnotta açıklanması, yer adlarının değiştirilmeden veya açıklanmadan bırakılması, kimi yerlerde “God” sözcüğünün “Tanrı” veya “Rab” olarak çevrilmesi, özellikle kültürel öğelerin erek kültüre aktarımıyla ilgili çeviri kararlarının önemli bir kısmında, Hadiye Sayron'un kaynak metin ve kültür normlarına uyum çabası içinde olduğunu göstermekte, diğer bir deyişle yeterlilik anlayışını benimsediğine işaret etmektedir. Diğer taraftan, çevirmenin metne ve diyaloglara “akıcılık” kazandırmak ve erek kültür okuruna daha “tanıdık” gelecek bir ortam yaratmak amacıyla kaynak metinde yan anlam taşımayan, düz anlamıyla kullanılmış fiilleri veya kalıp ifadeleri erek metne yan anlam taşıyan deyimler veya kalıp ifadelerle aktararak, yine aynı amaçlarla “eyvallah, inşallah, hayhay, hele, of aman” gibi seslenme sözleri, ünlemler ve ifadeler kullanarak, diyaloglara çokça yerellik ekleyerek bu kısımların çevirisinde erek normları öne çıkardığı görülmektedir. Aslında bu durum bir karşıtlık gibi görünse de, yukarıda değinilen, Tercüme Bürosu çevirilerinin iki *skoposu* bulunduğu dair iddiaları da kanıtlamaktadır. Erek metin okurunu Batı kültürüne yaklaştırmak için kültürel öğelerin çevirisinde kaynak odaklı bir yaklaşım benimsemek ve yeni bir alfabeyle tanışan erek metin okurunu bu yeni alfabede yazılmış metinlere alıştırmak için “akıcı” bir metin yaratmak ve aynı zamanda Türkçenin gelişmesine katkıda bulunmak için erek odaklı bir yaklaşımı da çeviri sürecine dahil etmek olarak tanımlanabilecek bu *skoposlara* çevirmenin uyduğu görülmektedir.

Özellikle “akıcılık” kazandırmaya yönelik çevirmen kararlarına bakıldığında bu kararların Nord'un “bağlılık” kavramı kapsamında yer alan, çevirmenin kaynak metnin yazarına karşı sorumluluklarını yerine getirmedeği

doğrulamayı doğrulamadığını anlamak için eserin daha sonraki Türkçe çevirileriyle karşılaştırmalı bir çalışma yapılması ve Sayron'dan önceki ilk çevirinin de incelenmesi gerekmektedir.

¹⁰ “Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu Başkanlığının 15/6/1959 tarih ve 5 sayılı kararı ile İngiliz Klasikleri Serisinde yayımlanması uygun görülmüş ve Yayın Müdürlüğünün 20 Haziran 1959 tarih ve 9694 sayılı emirleriyle birinci defa olarak 3000 sayı bastırılmıştır.” (Wilde, 1960, s. 2)

söylenebilir. Çevirmen, yazarın diyaloglarını erek okur için daha okunabilir ve tanıdık kılmaya çalışırken yazarın biçeminden uzaklaşmaktadır. Bunu da yine Tercüme Bürosu normlarıyla açıklamak mümkündür: Çevirmen mikro düzeyde aldığı çeviri kararlarıyla Türk okuru eseri okumaya teşvik etmekle kalmayıp birtakım yabancı kavramları metinde koruyarak okuru araştırmaya yönlendirirken sözcük ve dil kullanımını seçimlerini yabancılıktan arındırarak Türk okura aşina olduğu diyaloglar da yaratmaktadır.

Tek bir eser üzerinden yapılan bu incelemeyle Tercüme Bürosu'nun günümüze etkileri konusunda genelleme yapmak mümkün olmasa da birtakım çıkarımlarda bulunulabilir. Tercüme Bürosu, bir “tercüme seferberliği” yaratarak Batı edebiyatı, kültürü ve özellikle hümanizminin Türk edebiyatı ve kültürünün beslenebileceği bir kaynak yaratmayı ve bu kaynakların Türk ulusunun inşasında rol oynamasını hedeflemiştir. Bu temel hedef kendi içinde Türk toplumunda okuryazarlık oranını artırmak, Türk dilini zenginleştirmek ve yeni edebi türleri Türk edebiyatında yaygınlaştırmak gibi alt hedefler de barındırıyordu. Tercüme Bürosu, böylelikle, Türk dilinin ve edebiyatının gelişmesine, eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesine, daha bilinçli bir okur kitlesi oluşmasına ve Batı uygarlığının değerlerini benimsemiş bir Türk kültürünün inşasına katkı sağlayarak günümüz Türkiye'si için de önemli bir kurum olmuştur. Oscar Wilde'ın *Lady Windermere's Fan* adlı tiyatro eserinin çevirmeni Hediye Sayron, Batılı bir oyun yazarını Türk okurun edebi keyif alacağı şekilde çevirip onun eserlerinin Türk kültüründe tanınmasını sağlayarak, çeviri kararlarında erek odaklılık ve kaynak odaklılık arasında denge kurarak Tercüme Bürosu'nun Batı edebiyatından beslenen edebi bir kanon oluşturma çabalarına önemli bir katkıda bulunmuştur. Ayrıca Sayron'un, kadınların rollerinin ve görünürlüğünün sınırlı olduğu bir toplumda, kadın bir aydın kimliğiyle kültürel alanda çalışması ve “tercüme seferberliği”ne katkıda bulunması genç Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme çabalarının bir göstergesi kabul edilebilir. Sayron'un “kadın aydın” kimliği daha sonra yürütülecek bir çalışmada ayrıntılı bir şekilde ele alınabilir.

Kaynakça

- Araboğlu, A. (2019). Halide Edib'in “Hamlet”i: İngiliz Edebiyatı Seminer mesaisinden Shakespeare külliyatı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 990-1003. doi: 10.21547/jss.490511
- Arusoğlu, S. (2003). *Tercüme bürosu ve tercüme dergisi: Bir metin sorunsalından kültürel ve entellektüel bir olgu olarak çeviriye/çevirinin modern Türkiye'nin yeniden yapılanmasına katkısı üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atasü, E. (2022). *Gazi Eğitim Fakültesi Salı Konferansları – 26: Oxford mezunu bir Cumhuriyet kızı “Hediye Sayron”* [Webinar]. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=W-38qhWJ55o>
- Baker, M. (2017). *In other words: A coursebook on translation*. Londra ve New York: Routledge.
- Barut, E. (2020). *Ulus-devlet inşasında çeviri ve ideolojinin rolü çerçevesinde ‘Tercüme Bürosu’ ve ‘Tercüme’ dergisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Beckson, K. (2023). Oscar Wilde. Irish author. *Encyclopaedia Britannica*. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/biography/Oscar-Wilde>
- Berk, Ö. (1999). *Translation and Westernisation in Turkey (from the 1840s to the 1980s)*. [Doktora tezi, University of Warwick]. WRAP. <http://wrap.warwick.ac.uk/4362/>

- Berk, Ö. (2001). Ulusların ve ulusal kimliklerin oluşturulmasında çeviri yöntemlerinin rol ve işlevi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 49-66. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23533/250726>
- Birinci Türk Neşriyat Kongresi. (1939). *Raporlar, teklifler, müzakere zabıtları*. Ankara: Maarif Vekilliği.
- Bozkurt, S. (2019). Bir kültür fabrikası: Tercüme Bürosu. *Eğitim YA DA Eğitim*, 1, 72-76.
- Bozkurt, S. (2021). Tercüme Bürosu ve Batı klasiklerinin çeviri hikayesi. *Maarifin sesi*, 0(0), 0-0. Erişim adresi: <https://www.maarifinsesi.com/tercume-buros-u-ve-bati-klasiklerinin-ceviri-hikayesi/>
- Dickson, A. (2018). An introduction to Lady Windermere's Fan. *The British Library*. Erişim adresi: <https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/an-introduction-to-lady-windermere-s-fan>
- Erenoğlu, B. (2019). *Übersetzung als eine kulturelle Konstruktion: Zur türkischen Kanon- und Nationenbildung anhand der Übersetzungszeitschrift Tercüme (1940-1966)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erhat, A. (2008). Tercüme Bürosu ve Tercüme dergisi üstüne. M. Rifat (Ed.), *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler* (s. 59-64) içinde. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Franco Aixelá, J. (1996). Culture-specific items in translation. R. Álvarez ve M.C. África Vidal (Ed.), *Translation, power, subversion* (52-78) içinde. Clevedon: Multilingual Matters.
- Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of interpretation* (J. E. Lewin, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- González Davies, M. ve Scott-Tennent, C. (2005). A problem-solving and student-centered approach to the translation of cultural references. *Meta*, 50(1), 160-79. doi: 10.7202/010666ar
- Gülmüş, Z. (2006). Funktionales und literarisches Übersetzen. Eine Untersuchung zur türkischen Übersetzung von Friedrich Hebbels bürgerlichem Trauerspiel "Maria Magdalena". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 115-136. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41227/497787>
- Jones, F. R. (2011). Literary translation. M. Baker ve G. Saldanha (Ed.), *Routledge encyclopedia of translation studies* (2. bs.) (s. 152-157) içinde. Londra ve New York: Routledge.
- Karantay, S. (2003). Tercüme Bürosu: Normlar ve işlevler. M. Rifat (Ed.), *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler* (s. 65-73) içinde. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Korucu, B. (2007). "Türk Hümanizmi"nin çeviri boyutu: Tercüme Bürosu ve Tercüme Dergisi (1940-1946) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurultay, T. (1999). Cumhuriyet Türkiye'sinde çevirinin ağır yükü ve Türk hümanizması. *İstanbul Üniversitesi Alman Dili Edebiyatı Dergisi*, 9, 71-82. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuaded/issue/1043/11784>
- Küçük, A., Işıklar Koçak, M., Erkul Yağcı, A. S. (2022). Tercüme dergisinde üretken bir eleştirmen: Melâhat Özgü. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 30-51. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuefad/issue/69729/1064408>

- Landers, C. E. (2001). *Literary translation: A practical guide*. Clevedon, Buffalo, Toronto ve Sydney: Multilingual Matters.
- Levitt, P. M. (2015). *A structural approach to the analysis of drama*. The Hague: De Gruyter.
- Levy, J. (2011). *The art of translation*. Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins.
- Molina, L. ve Hurtado Albir, A. (2002). Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach. *Meta*, 47(4), 498-512. doi: 10.7202/008033ar
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York ve Londra: Prentice Hall.
- Nord, C. (1991). *Text analysis in translation: Theory, method, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam ve Atlanta: Rodopi.
- Nord, C. (1995). Text-functions in translation: Titles and headings as a case in point. *Target*, 7(2), 261-284. doi: doi.org/10.1075/target.7.2.05nor
- Nord, C. (2001). Loyalty revisited: Bible translation as a case in point. *The Translator*, 7(2), 185-202. doi: 10.1080/13556509.2001.10799100
- Püsküllüoğlu, A. (1998). *Türkçe deyimler sözlüğü*. İstanbul: Arkadaş.
- Pym, A. (2016). *Translation solutions for many languages: Histories of a flawed dream*. Londra ve New York: Bloomsbury.
- Reiss, K. (1981). Type, kind and individuality of text: Decision making in translation. *Poetics today*, 2(4), 121-131. doi: 10.2307/1772491
- Steinbach, Susie. (2023). Victorian era. *Encyclopaedia Britannica*. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/event/Victorian-era>
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2002). *The politics and poetics of translation in Turkey 1923-1960* (Yayımlanmamış doktora tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2003). Tercüme Bürosu nasıl doğdu: Birinci Türk Neşriyat Kongresi ve çeviri planlaması. M. Rifat (Ed.), *Çeviri seçkisi I: Çeviriyi düşünenler* (s. 48-58) içinde. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2009). A cultural agent against the forces of culture: Hasan-Ali Yücel. J. Milton ve P. Bandia (Ed.), *Agents of translation* (s. 161-188) içinde. Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins. doi: 10.1075/btl.81.08tah
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2011a). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2011b). Retranslation. M. Baker ve G. Saldanha (Ed.), *Routledge encyclopedia of Translation Studies* (2. bs.) (s. 233-236) içinde. Londra ve New York: Routledge.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2018). *Türkiye'de çevirinin politikası ve poetikası, 1923-1960* (T. Demirel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins.

- Tuncel, B. (2003). Hasan Âli Yücel ve tercüme. M. Rifat (Ed.), *Çeviri seçkisi I. Çeviriyi düşünenler* (s. 43-47) içinde. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Uzunköprü, B. ve Demez, N. (2022). Tanzimat ve erken Cumhuriyet dönemlerinde girilen modernleşme çabalarını çeviri kurumları üzerinden değerlendirmek: Encümen-İ Daniş ve Tercüme Bürosu örnekleri. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 16, 71-103. doi: 10.26650/iujts.2022.1032466
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Foyası meydana (veya ortaya) çıkmak. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Uzunköprü, B. (2021). *Tanzimat ve erken Cumhuriyet dönemlerinde çeviri faaliyetleri ve modernleşme: Encümen-i Daniş ve Tercüme Bürosu örneklerinde modernleşme ve çeviri ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vermeer, H. J. (1996). *A Skopos theory of translation (some arguments for and against)*. Heidelberg: TEXTconTEXT.
- Vinay, J. P. ve Darbelnet, J. (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.
- Wilde, O. (1919). *Lady Windermere's fan. A play about a good woman* (18. baskı). Londra: Methuen & Co.
- Wilde, O. (1938). *Lady Windermere'in yelpazesi* (İ. K. Gürgen, Çev.). İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- Wilde, O. (1960). *Lady Windermere'in yelpazesi. İyi bir kadın üstüne bir oyun* (H. Sayron, Çev.). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Williams, J. ve Chesterman, A. (2002). *The map: A beginner's guide to doing research in translation studies*. Manchester: St. Jerome.
- Winterson, J. (2013, 16 Ekim). Why we need fairytales: Jeanette Winterson on Oscar Wilde. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/books/2013/oct/16/jeanette-winterson-fairytales-oscar-wilde>
- Yazıcı, M. (2004). *Çeviri etkinliği*. İstanbul: Multilingual.
- Yılmaz-Gümüş, V. (2020). Hasan Erkek'in Eşik adlı oyunundaki deyim ve eğretilmelerin çevirisi: Zorluklar ve çözüm önerileri. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 29, 227-243. doi: 10.37599/ceviri.809058
- Yücel, F. (2006). Türkiye'nin aydınlanma sürecinde çevirinin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 207-220. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41227/497799>
- Yücel, F. ve Tuzcu, N. (2021). Yazınsal çeviri bağlamında toplumsal değişimin temelleri: "Tercüme Odası" ve "Tercüme Bürosu". A. Şeker ve E. Özcan (Ed.), *Edebiyat sosyolojisini güncel kılmak: Temel yaklaşımlar, toplumsal-politik dönüşümler, incelemeler* (s. 233-253) içinde. Ankara: Nika.
- Yücel, H.-Â. (1940). Önsöz. *Tercüme*, 1(1), 1-2. Erişim adresi: <https://archive.org/details/MEBTercmeSayy11940/mode/2up>
- Zatlin, P. (2005). *Drama translation and film adaptation: A practitioner's view*. Clevedon, New York ve Ontario: Multilingual Matters.

Extended Abstract

Purpose

Translation activity played an important role in the Westernization movement that accelerated in the Ottoman State, particularly in the second half of the 19th century. The Translation Bureau (1940-1966) emerged as a key player in advancing the Westernization movement that gained further momentum with the establishment of the Republic of Turkey. This study sets out to explore the influence of context on translators' decisions, focusing on a selected work, while also providing a broader perspective on the Translation Bureau's role and norms during Turkey's Westernization journey. By examining these aspects, the study seeks to shed light on the significant impact of translation in facilitating the cultural transformation of the Republic of Turkey.

Design and Methodology

This study adopts a descriptive approach by conducting a translation analysis of a selected work. By comparing the target and source texts in relation to specific aspects, the research aims to examine how certain elements are translated under particular conditions (Williams & Chesterman, 2002, p. 7-8). Building upon this framework, the current descriptive study specifically focuses on the translation of culture-specific items and selected words and phrases that hold significant importance according to the norms established by the Translation Bureau. To analyze these translations, the study draws upon the translation norms defined by Toury (bkz. 1995), the *skopos* theory developed by Vermeer (bkz. 1996), and the concept of loyalty introduced by Nord (bkz. 1991).

The work selected for analysis is Oscar Wilde's *Lady Windermere's Fan*, which was translated from English to Turkish by Hadiye Sayron and published by the Translation Bureau in 1960. This work serves as the basis for examining the translation decisions made by Sayron and their alignment with the translation norms, and the concept of loyalty. By exploring these aspects, the study aims to provide a comprehensive understanding of the translation process and its implications within the context of the selected work and the Translation Bureau's established norms.

Findings

The analysis has shown that Sayron did not adopt a strict source- or target-oriented approach at the macro level. On the one hand, Sayron aimed for adequacy by adhering to source norms, particularly in the translation of culture-specific items. On the other hand, in order to enhance the "fluency" and "familiarity" of the target text for the reader, she embraced target norms by replacing verbs or phrases without any connotation in the source text with idioms or phrases carrying connotative meaning in the target language. In her translation decisions, Hadiye Sayron followed the dual *skopos* of the Translation Bureau, which can be summarized as adopting a source-text-oriented approach brings the target-text readership closer to the source culture and familiarizes them with Western culture, while also incorporating target-culture norms into the translation process to contribute to the development of the Turkish language.

While this analysis of a single work does not allow for generalizations about the effects of the Translation Bureau on the present day, some observations can be made. The Translation Bureau aimed to create a "translation mobilization" that would nourish Turkish literature and culture with Western literature, culture, and humanism. This initiative aimed to contribute to the construction of the Turkish nation. The Translation Bureau had various objectives, including increasing literacy rates, enriching the Turkish language, and popularizing new literary genres. It played a crucial role in the development of the Turkish language and literature, education, and cultural elevation, fostering an informed readership and a Turkish culture embracing Western values.

Hadiye Sayron, the translator of Oscar Wilde's *Lady Windermere's Fan*, made a significant contribution to the Translation Bureau's efforts. By translating a Western playwright in a way that resonated with Turkish readers,

she facilitated the integration of his works into Turkish culture. Furthermore, her work as a female intellectual in a society where women's roles and visibility were limited, and her participation in the "translation mobilization" exemplified the modernization efforts of the young Turkish Republic.

Research Limitations

Translation analysis is a valuable method that provides insight into translation norms and processes in a certain context. However, it also presents several limitations. First of all, focusing on the translation analysis of a single work may definitely limit the generalizability of the findings. A larger sample size would provide a more comprehensive understanding of translation practices within the Translation Bureau. The study examines how translators' decisions are influenced by context, but it may not account for all contextual variables that can impact translation choices. Factors such as audience expectations, publishing constraints, or specific historical events may not be fully explored. The study utilizes a descriptive approach based on translation analysis. While this provides valuable insights, it may not capture the full complexity of translators' decision-making processes. Additional research methods, such as interviews or surveys, could complement the findings.

Implications

The analysis sheds light on the translation norms adopted by the Translation Bureau and the decision-making processes of translators. This understanding can contribute to the broader field of translation studies by providing insights into the dynamics of translation in the context of cultural transformation and Westernization. The study highlights the role of translation in the development of the Turkish language and literature. By incorporating Western works into Turkish culture, the Translation Bureau aimed to enrich the literary canon and promote the growth of the Turkish language. These insights can be valuable for scholars and policymakers interested in language development and literary expansion.

The study further examines the Translation Bureau's efforts to create a bridge between Turkish and Western cultures, contributing to the modernization of the young Turkish Republic. This historical perspective provides a deeper understanding of the cultural and intellectual context of that era, offering insights into the social, political, and cultural dynamics of the time.

The study acknowledges the significant role played by Hadiye Sayron as a female intellectual and translator in a society with limited visibility and opportunities for women. It highlights her contribution to the "translation mobilization" and her efforts to bring Western literary works to Turkish readers. This aspect can contribute to discussions on gender roles, representation, and the impact of female translators in shaping cultural and intellectual landscapes.

Original Value

Translation is not a neutral process but is influenced by power dynamics, politics, and social contexts. By studying translation history, we can uncover how translations were shaped by socio-political factors. It helps us understand the role of translation in shaping narratives, representation, and the dissemination of knowledge. This study's original value lies in its exploration of a specific historical context, its detailed analysis of translation decisions, and its contribution to our understanding of the broader implications of translation in the Westernization process of the Republic of Turkey. By focusing on the translation analysis of a selected work, namely Oscar Wilde's *Lady Windermere's Fan* translated by Hadiye Sayron, the study provides insights into the decision-making processes of translators and the influence of contextual factors. The role of Sayron as a female intellectual and translator adds another layer of originality, showcasing the contributions of women in the "translation mobilization" and their role in shaping Turkish cultural and intellectual landscapes.

Araştırmacı Katkısı: Volga YILMAZ-GÜMÜŞ (%100).